№. 104. СУББОТА 14 Сентября. 14 Września. SOBOTA №. 104.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ KURYER WILEŃSKI

ВЫХОДИТЪ по Вторникамъ, Четвергамъ и Субботамъ.

Przedpłata: Roczna: W Wilnie. rs 10; Z przesyłką — 12. Półroczna: W Wilnie . — 5; Z przesyłką. — 6.
Kwartalna: W Wilnie . — 3; Z przesyłką. — 3 k. 50. Miesięczna . — 1. Za wiersz ze 40 liter ogłoszenia płaci się k. sr. 17.

WYCHODZI we Wtorki, Czwartki i Soboty.

Rok 1863.

Часть Оффиціальная.

С.-Петербургъ, 11-го сентября.

ВСЕПОДДАННѢЙШЕЕ ПИСЬМО

Отъ уроженцевъ прибалтійскаго края, владѣющихъ помѣстьями въ Ковенской и Минской губерніяхъ.

„Всемилостивѣйшій ГОСУДАРЬ!

„Возстаніе въ Царствѣ польскомъ и западныхъ губерніяхъ имперіи побуждаетъ насъ, живущихъ тамъ уроженцевъ остзейскихъ губерній, выразить наши къ ВАМЪ чувства, Великій Монархъ.

„Разоряя нашъ мирный край, подвергая вѣрныхъ подданныхъ Вашихъ нуждѣ и бѣдствіямъ, мятежъ стремится разорвать единство Россіи, отрекаясь отъ всѣхъ божескихъ и человѣческихъ законовъ.

„Народы Россіи, въ полномъ сознаніи своего единства, съ восторгомъ соединяются вокругъ Тебя, Любимый Монархъ, и горе врагамъ, угрожающимъ единству Россіи.

„Изъ борьбы и потрясеній отечество наше возстанетъ вдвое великимъ; но вся надежда наша на Тебя, Державный Отецъ; только отъ Твоей мудрости и отъ мощной руки Твоей, мы ждемъ славы Россіи и помощи себѣ.

„Пріими же, могущій ГОСУДАРЬ, милостиво выраженіе чувствъ испытанной преданности и готовности на всѣ пожертвованія для поддержанія цѣлости имперіи и непоколебимыхъ правъ Твоего престола.

„ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА вѣрноподданные.“

(Слѣдуютъ подписи). (Сѣв. Поч.)

Кромѣ того, ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ представлены были между прочимъ слѣдующія письма: жителей всѣхъ сословій г. Мстиславля и тамошняго уѣзда Могилевской губ.; крестьянъ-собственниковъ и временно-обязанныхъ губерній:

Виленской, Трокскаго уѣзда, Скорбуцянской волости. Свенцянскаго уѣзда: волостей, Лабонарской, Швинтовской, Пржіязнянской, Кукуцигиской и Заблоцишской.

Волынской, Заславскаго уѣзда, Славутской волости.

Гродненской, Волковыскаго уѣзда, Гнѣзненской волости, Колонтаевскаго прихода.

Кіевской, Каневскаго уѣзда, Корсунской волости.

Ковенской, Новоалександровскаго уѣзда, волостей: Чадожской, Южинтской, Антузовской, Смолвенской, Понедѣльской, Окнистской, Абельской, Половенской, Кветковской, Даугельской, Попельской, Пеликанской, Кревенской и Таурогенской.

О примѣненіи указа 1-го марта 1863 года къ имѣніямъ мелкопомѣстнымъ губерній: Виленской, Гродненской, Ковенской, Минской и четырехъ инфляндскихъ уѣздовъ Витебской губерніи. По возбужденному виленскимъ губернскимъ присутствіемъ вопросу, о примѣненіи къ имѣніямъ мелкопомѣстныхъ владѣльцевъ Высочайшаго указа 1-го марта сего года, о прекращеніи обязательныхъ отношеній крестьянъ къ помѣщикамъ въ губерніяхъ и уѣздахъ сѣверо-западнаго края, министръ внутреннихъ дѣлъ входилъ съ представленіемъ въ главный комитетъ объ устройствѣ сельскаго состоянія. Главный комитетъ, Высочайше утвержденнымъ 7 сего августа положеніемъ, предоставилъ министру внутреннихъ дѣлъ разъяснить мѣстнымъ губернскимъ по крестьянскимъ дѣламъ присутствіямъ, что крестьяне, поселенные въ имѣніяхъ мелкопомѣстныхъ владѣльцевъ губерній: Виленской, Гродненской, Ковенской, Минской, и четырехъ инфляндскихъ уѣздовъ Витебской губерніи подчиняются общимъ правиламъ, установленнымъ для устройства быта всѣхъ вообще временно-обязанныхъ крестьянъ сѣверо-западнаго края, на основаніи Высочайшаго Именнаго указа 1-го марта 1863 года, а находящіяся въ производствѣ тѣхъ присутствій дѣла, по заявленіямъ мелкопомѣстныхъ владѣльцевъ о передачѣ въ казну ихъ имѣній, прекращаются со всѣми ихъ послѣдствіями. (Сѣв. Поч.)

— Приказомъ по министерству юстиціи, 16 августа, *назначены:* товарищъ предсѣдателя Ковенской палаты гражданскаго суда, надворный совѣтникъ СЛАВИНСКІЙ—тверскимъ губернскимъ прокуроромъ; состоящій при департаментѣ министерства юстиціи, надворный совѣтникъ ЛАКІЕРЪ, тверскій губернскій уголовныхъ дѣлъ стряпчій, коллежскій ассесоръ АРХАНГЕЛЬСКІЙ и перемышльскій судебный слѣдователь, титулярный совѣтникъ КВАЧЕВСКІЙ— исправляющими должности товарищей предсѣдателей палатъ: Минской: Архангельскій—уголовнаго суда и Квачевскій—гражданскаго суда, а Лакіеръ—виленской того же суда. (С. Поч.)

Смотритель Ошмянскаго Тюремнаго замка капитанъ НИКИТИНЪ и помощникъ секретаря Ошмянскаго уѣзднаго суда коллежскій секретарь ВОЙНЮШЪ уволены отъ службы, а на мѣсто перваго изъ нихъ опредѣленъ штабсъ-капитанъ Ульянинскій а на мѣсто послѣдняго дворянинъ Валеріянъ Ульянинскій.

ВИЛЬНО.

Циркулярное предложеніе Г. главнаго начальника края, начальникамъ Виленской, Ковенской, Гродненской и Минской губерній отъ 11 и 12 сего сентября.

До свѣденія моего дошло, что нѣкоторыя лица, находившіяся въ шайкахъ мятежниковъ, возвращаясь въ свои семейства, не объявляютъ о томъ мѣстному начальству.

Такъ какъ въ циркулярномъ предложеніи моемъ, отъ 17 іюля, было предписано, чтобы подобныхъ лицъ брать немедленно подъ арестъ, а потому независимо отъ этой мѣры, предлагаю вашему превосходительству предписать военнымъ начальникамъ, объявить всѣмъ жителямъ ввѣренныхъ имъ городовъ и уѣздовъ, что лица, а такъ же городскія и сельскія общества, скрывающія у себя, или передерживающія безъ вѣдома начальства возвращающихся изъ мятежа и необъявившія о томъ мѣстному военному или гражданскому начальствамъ, будутъ подвергнуты, сверхъ взысканія по всей строгости, еще денежному штрафу отъ 25 до 100 руб. сер.

Подписалъ Генералъ отъ Инфантеріи Муравьевъ 2-й.

Подпоручикъ Нарвскаго пѣхотнаго полка Владиславъ Николяи 2-й, по произведенному надъ нимъ военному суду по полевому уголовному уложенію, оказался виновнымъ: въ оставленіи своего мѣста службы для присоединенія къ шайкѣ мятежниковъ, въ участіи съ этою шайкою въ дѣйствіяхъ противъ войскъ, причемъ онъ былъ взятъ въ плѣнъ раненымъ, съ оружіемъ въ рукахъ, во время самаго сраженія, и сверхъ того въ долговременномъ сокрытіи своего настоящаго званія. За эти преступленія подпоручикъ Николяи, по утвержденному начальствомъ приговору военнаго суда, подвергнутъ смертной казни—разстрѣляніемъ 13 числа сего сентября, въ 11 часовъ утра, на торговой площади въ г. Вильно.

ЧАСТЬ НЕОФФИЦІАЛЬНАЯ.

ДИПЛОМАТИЧЕСКІЕ ДОКУМЕНТЫ ПО ПОЛЬСКИМЪ ДѢЛАМЪ.

Депеша г. Друэнъ-де-Люиса къ французскому посланнику въ С.-Петербургѣ, герцогу-де-Монтебелло, отъ 3-го августа 1863 года.

Въ то время, какъ правительство императора, согласно съ кабинетами лондонскимъ и вѣнскимъ, рѣшилось адресовать къ русскому правительству ноты отъ 10 апрѣля и 17 іюня, оно руководилось соображеніями общаго интереса и человѣколюбія, которыя были изложены нами съ полною откровенностью. Правительство императора имѣло цѣлью побудить Россію къ изысканію способовъ возстановленія спокойствія на прочныхъ основаніяхъ и къ предупрежденію смутъ, появленіе которыхъ постоянно сопровождалось волненіемъ умовъ въ Европѣ и опасностью нарушенія мира. Русское правительство какъ бы признавало сначала законность нашихъ замѣчаній. Оно, по видимому, пригласило насъ сообщить ему наши мнѣнія и мы могли разсчитывать на согласіе русскаго правительства по поводу совѣщаній, къ которымъ считали нужнымъ приступить.

Это убѣжденіе наше раздѣлялось англійскимъ и австрійскимъ дворами и мы сообща установили основанія, которыя должны были служить исходнымъ пунктомъ для переговоровъ; программа, составленная нами, согласная съ самыми элементарными принципами справедливости, служитъ блистательнымъ доказательствомъ нашей умѣренности.

Вслѣдствіе этого мы съ удивленіемъ и сожалѣніемъ увидали перемѣну въ дѣйствіяхъ с.-петербургскаго кабинета. Онъ формально уклонился отъ нашихъ предложеній и противупоставилъ имъ свои собственныя предложенія, которыхъ допустить не было возможности.

Дѣйствительно, что заключалось въ отвѣтныхъ нотахъ русскаго правительства на единовременныя предложенія трехъ державъ?

По словамъ князя Горчакова, положеніе Польши есть результатъ внѣшнихъ подстрекательствъ; безъ нихъ волненіе должно было бы утихнуть отъ дѣйствія законовъ, въ виду равнодушія и отвращенія къ возмущенію со стороны массы населенія.

Польскій вопросъ получаетъ европейскій интересъ единственно по революціонному своему характеру, и въ этомъ смыслѣ, опредѣлялся предметъ обмѣна мнѣній, на который соглашалась Россія. С.-Петербургскій кабинетъ объявилъ, что шесть пунктовъ, заключающіе, по указанію западныхъ державъ, зародышъ мѣръ, способныхъ усмирить Польшу, не содержатъ въ себѣ ничего противнаго намѣреніямъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ИМПЕРАТОРА АЛЕКСАНДРА по отношенію къ полякамъ; но, вмѣстѣ съ тѣмъ, с.-петербургскій кабинетъ требуетъ возстановленія матеріальнаго порядка и уваженія къ власти, прежде чѣмъ приметъ означенные шесть пунктовъ къ исполненію.

По мнѣнію русскаго правительства, пріостановленіе военныхъ дѣйствій неисполнимо. Единственное дѣйствіе, согласное съ достоинствомъ русскаго двора и съ чувствами народа и арміи, заключается въ предварительномъ изъявленіи покорности со стороны поляковъ.

Русское правительство не оспариваетъ у державъ, подписавшихъ вѣнскій трактатъ, права истолковывать статьи его, на основаніи собственныхъ убѣжденій; но, по поводу ихъ, многое уже было сказано и не привело къ практическимъ результатамъ; созваніе же конференціи далеко переступило бы границы права истолкованія. Способъ дѣйствій, который слѣдуетъ избрать,

Częśc Urzędowa.

St.-Petersburg, 11 września.

NAJPODDANNIEJSZY LIST.

Od ludności nadbaltyckiego kraju, mającéj posiadłości w kowieńskiéj i mińskiéj gubernji.

Najmiłościwszy CESARZU!

Powstanie w Królestwie Polskiém i zachodnich gubernjach Cesarstwa, pobudza nas mieszkających tam obywateli gubernij nadbaltyckich wyrazić nasze ku Wam uczucia, Wielki MONARCHO!

„Pustosząc nasz kraj spokojny, narażając wiernych poddanych Waszych na niedostatek i nieszczęścia, rokosz dąży do rozerwania jedności Rossji, wyrzekając się wszystkich boskich i ludzkich praw.

„Narody Rossji, w pełném przeświadczeniu swéj jedności, z uniesieniem łączą się koło Ciebie, Ukochany MONARCHO! i biada wrogom, grożącym jedności Rossji.

„Z walki i wstrząśnień ojczyzna nasza powstanie podwójnie wielką; lecz cała nadzieja nasza na Tobie Potężny Ojcze; tylko od Twojéj mądrości i od silnéj Twéj ręki, oczekujemy sławy Rossji i pomocy dla siebie.

„Przyjmij-że, Potężny CESARZU, łaskawie wyraz uczuć doświadczonéj przychylności i gotowości na wszystkie ofiary dla podtrzymania całości Cesarstwa i niezachwianych praw tronu Twojego.

„WASZEJ CESARSKIEJ MOSCI wierno-poddani.“

(Następują podpisy).

— Prócz tego JEGO CESARSKIEJ MOŚCI złożone były listy: od mieszkańców m. Mscisławia i tamecznego powiatu gub. Mohylewskiéj— od włościan właścicieli czasowo-obowiązanych gubernji Wileńskiéj: trockiego powiatu skorbuciańskiéj włości; święciańskiego powiatu włości łabonarskiéj, szwintowskiéj, przyjaźniańskiéj, kucigiskiéj i zabłociskiéj; Wołyńskiéj gub. zasławskiego powiatu sławutskiéj włości; Grodzieńskiéj, powiatu wołkowyskiego, włości gnieźneńskiéj, parafji kołontajowskiéj; Kijowskiéj gub. kaniowskiego powiatu korsuńskiéj włości; Kowieńskiéj, nowo-aleksandrowskiego powiatu z włości: czadorskiéj, jużyntskiéj, antuzowskiéj, smołwieńskiéj, poniedelskiéj, oknistskiéj, abelskiéj, poławeńskiéj; kwietkowskiéj, daugelskiéj, popielskiéj, pelikańskiéj, krewieńskiéj i taurogeńskiéj. (Pocz. półn.)

O zastosowaniu ukazu 1 marca 1863 roku do majątków drobnych właścicieli w gubernjach: wileńskiéj, kowieńskiéj, grodzieńskiéj, mińskiéj i czterech inflanckich powiatów gubernji witebskiéj. W skutek podjętéj przez wileński gubernjalny urząd włościański kwestji, o zastosowaniu w majątkach drobnych właścicieli Najwyższego ukazu 1-go marca bieżącego roku względem zniesienia stosuków obowiązkowych włościan do obywateli w gubernjach i powiatach północno zachodniego kraju, minister spraw wewnętrznych czynił przełożenie do głównego komitetu o urządzeniu stanu wiejskiego. Komitet główny, Najwyżéj zatwierdzoną 7-go zeszłego sierpnia decyzją upoważnił ministra spraw wewnętrznych do objawienia miejscowym gubernjalnym urzędom włościańskim, iż włościanie osiedleni w majątkach drobnych właścicieli, gubernji: wileńskiéj, grodzieńskiéj, kowieńskiéj, mińskiéj i cztérech inflanckich powiatów gubernji witebskiéj podlegają ogólnym przepisom wydanym dla urządzenia bytu wszystkich w ogóle czasowo-obowiązkowych włościan północno-zachodniego kraju, na zasadzie Najwyższego imiennego ukazu 1-go marca 1863 roku, a znajdujące się w przewodzie tych urzędów sprawy, po złożeniu deklaracij przez właścicieli drobnych względem oddania na skarb ich majątków ustają ze wszelkiemi następstwami. (Pocz. półn.)

— Rozkazem do ministerjum sprawiedliwości 16 sierpnia mianowani zostali: towarzysz prezesa kowieńskiéj izby cywilnéj radca dworu SŁAWIŃSKI twerskim prokurorem gubernjalnym; zostający przy departamencie ministerjum sprawiedliwości radca dworu LAKJER, twerski gubernjalny do spraw kryminalnych strapczy, assesor kolegjalny ARCHANGIELSKI i peremyszlski instruktor sądowy radca dworu KWACZEWSKI, pełniącymi obowiązki towarzyszów prezesów izb: mińskiéj, Archangielski, sądu kryminalnego,— Kwaczewski cywilnego sądu a Lakjer wileńskiéj tegoż sądu.

Dozórca Oszmiańskiéj turmy kapitan NIKITIN i pomocnik sekretarza oszmiańskiego powiatowego sądu sekretarz kollegjalny WOJNIUSZ zostali uwolnieni od służby, a na miejsce pierwszego z nich mianowany został sztabs-kapitan Uljaniński a na miejsce ostatniego dworzanin Walerjan Uljaniński.

WILNO.

Okolne zalecenie JW. głównego naczelnika kraju, do naczelników Wileńskiéj, Kowieńskiéj, Grodzieńskiéj i Mińskiéj gubernij od 11 i 12 bież. września.

Do wiadomości mojéj doszło, że niektóre osoby, które się znajdowały w bandach powstańców, wracając na łono rodzin, nie objawiają o tém władzy miejscowéj.

Ponieważ w okolném zaleceniu mojém z d. 17 lipca, zalecono było, ażeby podobne osoby brać niezwłócznie pod areszt, a zatém niezależnie od tego środka zalecam waszéj excellencji, rozkazać wojennym naczelnikom, ażeby ogłosili wszystkim mieszkańcom powierzonych im miast i powiatów, że osoby a także miejskie i wiejskie gromady przechowujące u siebie lub przetrzymujące bez wiedzy zwierzchności powracających z powstania i które nie doniosły o tém miejscowéj cywilnéj lub wojennéj władzy, będą pociągnięte, oprócz odpowiedzialności wedle całéj surowości, do opłaty sztrafu od 25 do 100 rub sr.

Podpisał: Jenerał piechoty Murawjew.

Podporucznik Narwskiego półku piechoty Władysław Nikolai 2-gi, w skutek odbytego nad nim sądu wojennego okazał się winnym porzucenia swego miejsca służby dla przyłączenia się do bandy powstańców, brania z tą bandą udziału w działaniach przeciwko wojskom, przy czém został wzięty w niewolę ranny, z bronią w ręku, podczas saméj bitwy,—i prócz tego winnym długiego skrywania swojego właściwego stanu. Za te przestępstwa podporucznik Nikolai, na zasadzie utwierdzonego przez zwierzchność wyroku sądu wojennego, poniosł karę śmierci przez rozstrzelanie 13 bież. września o godzinie 11-éj z rana na placu targowym w mieście Wilnie.

CZĘŚĆ NIEURZĘDOWA

DOKUMENTY POLITYCZNE W SPRAWIE POLSKIEJ.

Depesza pana Drouyn de Lhuys do książęcia Montebello, ambasadora francuzkiego w Petersburgu z Paryża d. 3 sierpnia 1863 roku.

Kiedy rząd cesarza, zgodnie z gabinetami londyńskim i wiedeńskim, postanowił przesłać swe pisma z 10 kwietnia i 17 czerwca dworowi rossyjskiemu, przewodniczyły mu wówczas względy ogólnego dobra i ludzkości, jak najszczeręj przez nas przełożone. Miał on na celu doprowadzić to mocarstwo do poszukiwania środków przywrócenia spokojności, na podstawach trwałych i oddalenia powrotu wstrząśnień, które ile razy wybuchały, wnet napełniały trwogą wszystkie umysły w Europie i wprawiały pokój w niebespieczeństwo. Rząd rossyjski zdawał się z początku uznawać prawowitość naszych uwag. Wezwał nas w niejaki sposób do przedstawienia mu naszych widoków i powinniśmy byli wierzyć, że skłonnym był do przyjęcia obrad, jakie sądziliśmy za właściwe otworzyć.

To przekonanie podzielaliśmy wspólnie z dworami angielskim i austrjackim; ułożyliśmy zgodnie zasady, które mogłyby służyć za punkt wyjścia rokowań, a programmat, na który zgodziliśmy się wszyscy, oparty na najprostszych pierwiastkach słuszności, daje głośne świadectwo umiarkowania.

Dla tego z równém zdumieniem jak żalem ujrzeliśmy, że gabinet petersburski, zmieniając swoją pierwotną postawę, wyraźnie uchylił nasze przełożenia i zastąpił je swojemi, niepodobnemi do przyjęcia.

Bo rzeczywiście, jakiż jest jego język w pismach, przez które odpowiedział na jednoczesny krok trzech mocarstw?

Podług książęcia Gorczakowa, stan Polski jest tylko wynikłością podżegań zagranicznych, bez których wichrzenie zgasłoby pod działaniem ustaw, w obec obojętności i wstrętu mass.

Owoż jedynie to znamię rewolucyjne nadaje sprawie polskiéj interes europejski i określa przedmiot wymiany pomysłów, na którą Rossja przyzwoliła. Gabinet petersburski oświadcza, że sześć punktów wskazanych jako obejmujące zawięź postanowień zdolnych uspokoić Polskę, nic nie obejmują przeciwnego zamiarom N. CESARZA ALEKSANDRA względem Polski; ale gabinet wymaga, aby przed przyjęciem ich w uwagę, przywrócony pierwiéj został porządek materjalny i uszanowanie dla władzy.

Zawieszenie broni byłoby niewykonalne. Jedyny obrót mogący odpowiedzieć godności dworu rossyjskiego i uczuciom narodu i wojska, jest uprzednie poddanie się Polaków.

Rząd rossyjski nie zaprzecza wcale państwom, które podpisały traktat wiedeński, prawa tłumaczenia jego wyrazów, według własnych przekonań; ale wszystko już wypowiedziano o tych warunkach, a nie sprowadziło to żadnych praktycznych skutków i zgromadzenie konferencj bardzoby przekraczało obręby prawa wykładu.

указанъ ходомъ вѣнскихъ конференцій. Въ актѣ конгресса нашли себѣ мѣсто только общія, относящіяся къ Европѣ, начала. Въ настоящее время объ этихъ началахъ нѣтъ рѣчи; но административныя подробности и предметы внутренняго устройства могли бы доставить матеріалъ для полезныхъ переговоровъ между тремя правительствами, заключившими сепаратные трактаты 3 мая 1815 года.

Цѣпь логическихъ доказательствъ, приведенная мною здѣсь съ всевозможною точностью, находится, г. герцогъ, въ совершенномъ противорѣчіи съ самыми достовѣрными фактами и въ равной степени несогласна съ буквою и духомъ трактатовъ. По мнѣнію князя Горчакова, польскій вопросъ получаетъ европейское значеніе единственно вслѣдствіе революціоннаго происхожденія и тенденцій, и настоящія событія—плоды стараній демагоговъ-космополитовъ.

Нашъ вѣкъ видѣлъ слишкомъ много различныхъ волненій, потрясавшихъ современное общество, чтобы, подъ однимъ наименованіемъ, смѣшать отчаянныя усилія народа, защищающаго свою національность, съ безпорядочными стремленіями больныхъ умовъ, желающихъ поколебать коренныя основанія общества. Польское возмущеніе зависитъ отъ причинъ, незаключающихъ въ себѣ чего либо искусственнаго или случайнаго.

Возмущеніе Польши—результатъ положенія, продолжающагося около столѣтія; это положеніе, быть можетъ, болѣе чѣмъ какое либо другое обстоятельство, содѣйствовало поддержанію революціоннаго духа въ Европѣ. Возстаніе Польши, которому предшествовали очевидные симптомы, было вызвано мѣрой, которая должна была имѣть самыя плачевныя послѣдствія при существовавшемъ настроеніи умовъ. Польша отвѣчала на эту мѣру воззваніемъ,—не къ революціоннымъ страстямъ, но къ самымъ возвышеннымъ чувствамъ человѣческаго сердца, къ идеямъ справедливости, отечества и религіи. Развѣ тотъ фактъ, что польская нація, въ полномъ ея составѣ, каждый полякъ и каждое сословіе, по своимъ средствамъ, активно или пассивно, смотря по мѣсту и обстоятельствамъ, душею и тѣломъ принадлежатъ возстанію,—подлежитъ еще въ настоящее время какому либо сомнѣнію?

Какое значеніе могутъ имѣть, въ виду подобной манифестаціи, волненія, производимыя нѣсколькими комитетами эмигрантовъ? Кабинеты не ошиблись въ настоящемъ характерѣ возстанія. Они указали русскому правительству на его значеніе. Мнѣнія трехъ западныхъ государствъ выразились чрезъ посредство самыхъ уважаемыхъ органовъ, въ французскихъ палатахъ, въ англійскомъ парламентѣ и въ австрійскомъ имперскомъ сеймѣ, поощряя правительства слѣдовать предпринятому пути. Въ Европѣ, всюду гдѣ только существуютъ законодательныя собранія, слышны были подобные же отголоски. Внѣ конституціонныхъ властей, живость общественнаго участія выразилась всюду, въ свободномъ одушевленномъ движеніи; пресса ежедневно свидѣтельствуетъ о повсемѣстности этого участія.

Почти всѣ европейскіе кабинеты, начиная отъ римскаго двора и до оттоманской порты, отъ Стокгольма и до Лисабона, болѣе умѣренные и осторожные, вслѣдствіе сознанія своей отвѣтственности, заявили въ депешахъ, содержаніе которыхъ извѣстно с.-петербургскому кабинету, мнѣнія, вполнѣ согласныя съ тѣми, которыя были объявлены русскому правительству со стороны трехъ западныхъ державъ.

Можно утвердительно сказать, что правительства, не опережая общественнаго мнѣнія, слѣдовали за нимъ, стараясь удержать это мнѣніе въ извѣстныхъ границахъ. Такимъ образомъ поступало правительство императора съ своей стороны, и исполнивъ эту обязанность, оно объявляетъ, что, по его мнѣнію, продолжать истолковывать кровавыя польскія происшествія на основаніи причинъ, столь мало гармонирующихъ съ свидѣтельствами исторіи и современныхъ фактовъ, значитъ упорно оставаться въ пагубномъ заблужденіи.

С.-петербургскій кабинетъ согласенъ, какъ онъ говоритъ, принять въ соображеніе шесть пунктовъ, предложенные ему въ качествѣ основаній переговоровъ, но съ условіемъ предварительнаго усмиренія возмущенія. Мы же, г. герцогъ, думаемъ на оборотъ, что самымъ надежнымъ способомъ успокоенія умовъ было бы примѣненіе и немедленное развитіе широкой системы уступокъ, дѣйствительно способныхъ удовлетворить національное чувство. Ежедневныя столкновенія, которыя стоили столько крови, въ случаѣ продолженія своего, могутъ только укоренить вражду и закрыть всѣ пути къ примиренію.

Глубоко тронутыя этимъ зрѣлищемъ, три державы надѣялись, что перемиріе предоставитъ обѣимъ партіямъ возможность заключить обоюдно удовлетворительныя сдѣлки, и что перемиріе будетъ предшествовать окончательному замиренію. С.-Петербургскій кабинетъ, во имя націи и войска, отклоняетъ мысль о перемиріи. Мы спрашиваемъ, можетъ ли достоинство большой имперіи быть заинтересовано въ продолженіи неравной борьбы? Мы не думаемъ также, чтобы идея о перемиріи, предназначенномъ для облегченія переговоровъ, была неприложима въ дѣйствительности.

Самые непримиримые враги Россіи не осмѣлились бы отказаться отъ перемирія или нарушить его. Въ противномъ случаѣ, отвѣтственность должна была пасть на нихъ. Подобнаго рода опытъ слѣдовало совершить; тѣхъ, кто приступилъ къ нему, ожидала, по нашему мнѣнію, честь и выгода, даже въ случаѣ неуспѣха. Мы не можемъ ожидать подобныхъ результатовъ отъ амнистіи, зависящей отъ политическихъ соображеній русскаго правительства, на которую указываетъ князь Горчаковъ въ перспективѣ, послѣ окончательнаго покоренія инсургентовъ. На основаніи послѣдней амнистіи, мы можемъ достаточно ясно обсудить вліяніе простаго обѣщанія прощенія на расположеніе поляковъ.

Въ заключеніе, с.-петербургскій кабинетъ, вмѣсто выраженнаго, повидимому, въ предъидущихъ его объясненіяхъ, согласія на созваніе конференціи державъ, подписавшихъ вѣнскіе трактаты, предложилъ переговоры о вопросахъ внутренней администраціи, возбужденныхъ положеніемъ дѣлъ въ Польшѣ, между Россіей, Австріей и Пруссіей. Затѣмъ державамъ оставляется право толкованій, необязательныхъ для Россіи; но отъ новыхъ толкованій о договорахъ, служившихъ поводомъ къ столькимъ безплоднымъ разсужденіямъ, нельзя ожидать чего либо полезнаго.

Я не нахожу нужнымъ, г. герцогъ, приступать въ настоящее время къ подробному анализу доктрины, проповѣдуемой с.-петербургскимъ кабинетомъ, по поводу переговоровъ о польскихъ дѣлахъ 1815 года и о постановленіяхъ трактата 9-го іюня того же года, которымъ была опредѣлена судьба польской націи, по волѣ конгресса. Къ настоящей депешѣ я прилагаю мемуаръ, заключающій въ себѣ изложеніе фактовъ и мыслей уполномоченныхъ конгресса. Я ссылаюсь на нихъ и ограничиваюсь указаніемъ на существенныя данныя, которыя, по моему мнѣнію, очевидно изъ нихъ извлекаются.

Подписи общаго вѣнскаго акта, дѣйствительно, предшествовало заключеніе спеціальныхъ договоровъ между тремя сопредѣльными Польшѣ государствами. Но трактаты эти были подготовлены долговременными и затруднительными переговорами, въ которыхъ нельзя не признать чисто-европейскаго характера. Сверхъ того, конгрессъ не разграничилъ такъ безусловно, какъ думаетъ с.-петербургскій кабинетъ, общихъ договоровъ отъ частныхъ распоряженій. Если текстъ первыхъ буквально внесенъ въ заключительный актъ, то послѣднія присоединены къ нему какъ необходимое дополненіе. Но пересмотръ подробностей административныхъ постановленій, и согласованіе ихъ съ современными успѣхами общественной жизни, не можетъ составлять обязанности державъ. Дѣло идетъ объ общихъ принципахъ; цѣль кабинетовъ заключается въ доставленіи мира Польшѣ, или на основаніи примѣненія къ дѣлу условій, заключающихся въ вѣнскихъ договорахъ, или на основаніи перемѣнъ, которымъ могутъ быть подвергнуты эти условія, въ виду лучшаго обезпеченія потребностей будущаго. Такимъ образомъ, державы, подписавшія акты конгресса, имѣютъ полное право обсуждать вмѣстѣ съ Россіею, вопросы общественнаго права и всеобщаго интереса, вызванные на очередь польскимъ возмущеніемъ. На приглашеніе русскаго правительства къ участію въ сепаратныхъ переговорахъ, изъ которыхъ были бы исключены мы, правительство ея величества королевы англійской, Испанія, Португалія и Швеція,—Австрія первая нашла невозможнымъ согласиться на предложеніе русскаго кабинета и отклонила его отъ себя, какъ вещь несогласную съ ея достоинствомъ.

Правительство императора, съ своей стороны, не можетъ согласится, г. герцогъ, на комбинацію, предложенную с.-петербургскимъ кабинетомъ и на соображенія изложенныя въ подкрѣпленіе ея въ депешѣ князя Горчакова. Мы убѣждены, что Россія, продолжая слѣдовать пути, избранному ею, удаляется отъ совѣтовъ благоразумной политики и не исполняетъ постановленій трактатовъ. Но видя неудачный исходъ попытки нашей—сообщить русскому правительству наши глубокія убѣжденія, намъ остается только засвидѣтельствовать о безполезности нашихъ усилій. Западныя державы сдѣлали все, что могли для разрѣшенія, путемъ зрѣлаго обсужденія, польскаго вопроса, столь тѣсно связаннаго съ спокойствіемъ Европы. Свободныя отъ замысловъ личнаго честолюбія, отъ страстей и отъ заранѣе составленнаго мнѣнія, западныя правительства руководились единственно желаніемъ содѣйствовать Россіи, при помощи глубокаго анализа настоящаго положенія Польши, въ дѣлѣ уничтоженія смутъ и удаленія постоянно возрождающихся причинъ нынѣшнихъ компликацій. Мы должны были предполагать, что русское правительство, соглашаясь съ намѣреніями державъ, не откажется отъ приведенія въ исполненіе ихъ мысли; но русское правительство, возбудивъ наши надежды въ этомъ отношеніи, сочло нужнымъ уклониться отъ сдѣланныхъ ему предложеній и оспаривать самое право вмѣшательства державъ. С.-петербургскій кабинетъ, требуя безусловной независимости своихъ рѣшеній и власти, этимъ самымъ возвращаетъ намъ полную свободу мнѣній и дѣйствій, и мы принимаемъ это къ свѣдѣнію.

Въ настоящее время, правительство императора считаетъ послѣднимъ и настоятельнымъ своимъ долгомъ, предложить князю Горчакову обратить серьезное вниманіе на затруднительность положенія и на отвѣтственность, падающую на Россію. Франція, Австрія и Англія указывали на необходимость положить конецъ, печальному и угрожающему спокойствію Европы, состоянію дѣлъ. Онѣ предложили, сверхъ того, способы по ихъ мнѣнію, наилучшіе, и собственное содѣйствіе, для достиженія предполагаемой цѣли. Если Россія не сдѣлаетъ всего, зависящаго отъ нея, для приведенія въ исполненіе умѣренныхъ и миролюбивыхъ намѣреній трехъ державъ, если она не вступитъ на путь, указанный ей дружественными совѣтами, то на нее должна пасть отвѣтственность за тѣ важныя послѣдствія, которыя могутъ возникнуть отъ продолженія польскихъ смутъ.

Прошу васъ, г. герцогъ, сообщить эту депешу для прочтенія князю Горчакову, и передать ему копію съ нея равно какъ и копію съ приложеннаго къ депешѣ документа.

Прибавленіе къ депешѣ г. Друэна-де-Люи къ герцогу Монтебелло, французскому послу въ С.-Петербургѣ, отъ 22-го іюля (3-го августа) 1863 г.

Парижъ, 3-го августа 1863 г.

Въ переговорахъ, которыхъ поводомъ послужилъ польскій вопросъ, правительство императора воздерживалось по настоящее время отъ настоятельныхъ указаній на постановленія 1815 года. Съ самаго начала мы спрашивали себя: способенъ ли порядокъ вещей, истекшій изъ тѣхъ постановленій, упрочить нынѣ для Польши спокойствіе, котораго они не доставили ей въ прошедшемъ? Съ другой стороны, мы полагали преждевременнымъ входить въ разсужденія о дѣйствительномъ значеніи этихъ статей, По нашему мнѣнію, право опредѣлять ихъ смыслъ принадлежитъ державамъ, ихъ подписавшимъ; и встрѣтилась ли бы надобность обратиться къ ихъ исполненію, или былабы признана необходимость замѣнить ихъ иными комбинаціями, мы желали дѣйствовать сообща съ дворами, которые въ 1815 году участвовали въ составленіи генеральнаго вѣнскаго акта, или даже со всею Европою, еслибъ это былю возможно.

Но такъ какъ с. петербургскій кабинетъ въ своихъ послѣднихъ депешахъ придалъ распоряженіямъ, установляющимъ его права на Польшу, толкованіе, которое кажется намъ неточнымъ, то мы считаемъ необходимымъ вкратцѣ объяснить, какъ понимаетъ ихъ правительство императора.

Извѣстно, что уполномоченные, для которыхъ, по видимому судьба поляковъ была первымъ и важнѣйшимъ интересомъ, помѣстили статьи, касающіяся Польши, во главѣ акта, въ которомъ изложены различныя постановленія конгресса.

Онѣ были обсуждаемы предварительно тѣмъ же самымъ порядкомъ, какъ и различные вопросы, предложенные на разсмотрѣніе конгресса. Въ этомъ удостовѣряютъ документы, которыми взаимно обмѣнялись въ то время правительства. Никакое обсужденіе не представляетъ столь безспорнаго обще-европейскаго характера.

Точно также, какъ и во всѣхъ другихъ вопросахъ, лишь только установилось въ средѣ конгресса соглашеніе касательно общихъ принциповъ, были заключены частные акты между дворами, непосредственно заинтересованными. Но основныя положенія спеціяльныхъ трактатовъ, заключенныхъ между Россіею, Австріею и Пруссіею, включены въ тракатъ 9-го іюня 1815 года, и кромѣ того тѣ изъ нихъ, которыя не вошли туда по ихъ второстепенной важности, были связаны съ постановленіями конгресса 118-ою статьею заключительнаго акта. Было постановлено, что они будутъ имѣть такую

Droga, którąby przyjąć należało, wskazana jest przez tę, jakiéj trzymano się podczas rokowań w Wiedniu. Tylko zasady ogólne, obchodzące Europę, wniesiono do ogólnego aktu kongresowego; dziś te zasady nie są przedmiotem żadnego sporu; ale szczegóły administracyjne i urządzenia wewnętrzne dostarczyłyby pożytecznego wątku do narad między trzema dworami, które zawarły między sobą osobne traktaty 3 maja 1815.

„To rozumowanie, które o ile być mogło, najdokładniéj streściłem, jest, mości książe, w zupełnéj sprzeczności ze zdarzeniami najpewniejszemi, a również rozmijają się tak z głoską, jak z duchem traktatów. Sprawa polska, podług książęcia Gorczakowa, jest europejską, tylko ze swego początku i swych dążności rewolucyjnych, a wypadki obecne są jedynie dziełem demagogji kosmopolitycznéj.

„W naszych czasach, widziano społeczności nowoczesne miotane zbyt licznemi i rozmaitemi wstrząśnieniami, aby można obejmować pod jedną nazwą, rozpaczliwe usiłowania ludu broniącego swéj narodowości, i wyuzdane pragnienia umysłów chorobliwych, podkopujących same zasady porządku społecznego. Wstrząśnienia Polski zależą od przyczyn nie mających nic sztucznego lub przypadkowego.

„Są one wypadkiem położenia trwającego od stu lat blizko, a które przyczyniło się podobno, więcéj niż jakikolwiek inny zbieg okoliczności, do wywołania i utrzymywania rewolucji w Europie.

„Powstanie, na które patrzymy, zapowiedziane przez widoczne symptomata, zostało wywołane przez rozkaz, który w ówczesnym nastroju umysłów, musiał mieć najgorsze następstwa. Polska nań odpowiedziała, odzywając się nie do namiętności rewolucyjnych, ale do tego, co jest w sercach ludzkich najwznioślejszém, do pojęć sprawiedliwości, ojczyzny i religji. Czyż nie jest to niezaprzeczenie wiadomém, że cały naród polski, każdy z osobna i wszystkie stany razem, według przemożenia swojego czynnie lub biernie, podług miejsca i okoliczności duszą i ciałem zespolił się z powstaniem?

„Czémże są w obec podobnego objawu wichrzenia kilku komitetów emigracyjnych? Jakoż gabinety nie omyliły się co do prawdziwego znamienia tego powstania. Wykazały jego doniosłość dworowi rossyjskiemu. W izbach francuzkich, na parlamencie angielskim, na radzie cesarstwa austrjackiego, mniemanie trzech krajów dało się słyszeć, przez ich organa najmocniéj uwierzytelnione i zagrzewało rządy do wytrwania na drodze, na którą weszły. Wszędzie w Europie, gdzie istnieją ciała obradujące, taki sam głos zabrzmiał. Za obrębami władz konstytucyjnych, wszędzie objawy wolne i samorzutne zaświadczyły żywość wrażeń powszechnych, których dziennikarstwo codzień sprawdza jednomyślność.

„Wszystkie niemal gabinety europejskie, od dworu rzymskiego, aż do Porty ottomańskiéj, od Sztokholmu aż do Lizbony, związane uczuciem swéj odpowiedzialności do większéj uwagi i oględności, wyraziły w depeszach, których treść wiadoma jest gabinetowi rossyjskiemu, mniemania zgodne z temi, jakich trzy dwory zostały bliższemi w obec niego tłómaczami.

„Rządy, można to twierdzić, dalekie od prześcigania opinji, poszły za nią, ciągle ją łagodząc. Uczynił to, w tém co do niego należało, rząd cesarza; a po spełnieniu téj powinności, nie waha się utrzymywać: że byłoby uporem w zgubnem złudzeniu, i nadal tłómaczyć przez przyczyny tak niezgodne ze świadectwem historji i ze zdarzeniami spółczesnemi, straszliwe wstrząśnienie, które zakrwawia Polskę.

Gabinet petersburgski skłonny jest, mówi nam, wziąć w uwagę sześć punktów, przełożonych sobie, jako podstawę obrad; ale kładzie za warunek, aby pierwiéj bunt został poskromiony. Sądzimy przeciwnie, mości książę, że najpewniejszy środek ukojenia umysłów, znalazłby się w zastosowaniu i bezpośrednim rozwoju szerokiego systematu ustępstw, prawdziwie zdolnych zaspokoić uczucie narodowe.

Codzienne starcia się, w których już tyle krwi popłynęło, przy dłuższém trwaniu muszą koniecznie uczynić zawziętość nieubłagańszą i zamykać wszystkie drogi do pojednania.

Trzy dwory głęboko wzruszone tym widokiem, pochlebiały sobie, że kiedy broń umilknie, układy mogące być z obu stron przyjętemi, dałyby się zawrzeć i że czasowe zawieszenie kroków nieprzyjacielskich poprzedziłoby tylko uspokojenie ostateczne.

Gabinet petersburski tę myśl nastręczaną usuwa w imieniu narodu i wojska rossyjskiego. Ale czyż godność wielkiego cesarstwa wymaga dalszego toczenia nierównéj walki? Nie sądziliśmy też, aby pomysł rozejmu, przeznaczonego do ułatwienia dzieła rokowań, nie dał się urzeczywistnić.

Najzawziętsi przeciwnicy Rossji nieśmieliby odrzucić lub złamać tego rozejmu. W przeciwnym razie, odpowiedzialność na nichby ciężyła; godziło się uczynić próbę, a gdyby ta nawet była zawodną, naszém zdaniem i zaszczyt i pożytek byłby na stronie tego, coby jej doświadczył.

Niemożemy oczekiwać takich samych skutków po amnestji, która musiałaby zależeć od przyzwoitości politycznych rządu rossyjskiego, a któréj nadzieję, jego dostojność książę Gorczakow, daje przewidywać po zupełném poddaniu się powstańców. Z ostatniéj amnestji można sądzić o wpływie, jaki wywrze na usposobienie Polaków prosta obietnica łaskawości.

Nakoniec, gabinet petersburski, na miejsce przyzwolenia, do którego zdawał się w uprzednich oświadczeniach swoich przychylać, w rzeczy zebrania konferencji państw, które podpisały akta wiedeńskie, nastręcza narady między Rossją, Austrją i Prusami względem zadań administracji wewnętrznéj, poruszonych przez stan rzeczy w Polsce.

Mocarstwa miałyby bowiem tylko prawo tłumaczenia, niemogące obowiązywać Rossji, i niczego niepodobna było oczekiwać z nowych roztrząśnień warunków, tyle razy już rozbieranych, bez dojścia do wzajemnego porozumienia.

Nie zamyślam, mości książę, wchodzić w téj chwili w głębszy rozbiór nauki wyznawanéj przez gabinet rossyjski co do rokowań, których sprawy polskie były przedmiotem w roku 1815, i co do zastrzeżeń traktatu 9 czerwca tegoż roku, którémi kongres sądził, że urządził dolę narodu polskiego. Załączam do niniejszéj depeszy M e m o r j a ł, przypominający zdarzenia i określający myśl pełnomocników.

Odwołuję się do niego i poprzestaję na wykazaniu w tém miejscu istotnych danych, które zdają mi się oczywiście z nich wypływać.

Podpisanie ogólnego aktu wiedeńskiego, było wprawdzie poprzedzone przez zawarcie osobnych traktatów między trzema mocarstwami ościennemi z Polską.

Ale te traktaty przygotowane były przez długie i pracowite rokowania, w których niepodobna zapoznawać prawdziwie europejskiego znamienia. Nadto, kongres nie ustalił tak odrębnéj różnicy, jaką gabinet petersburski przypuszcza między warunkami ogólnemi a rozporządzeniami szczegółowemi. Jeżeli jedne z nich są dosłównie wpisane do aktu ostatecznego, inne są wyraźnie do niego załączone. W końcu, mocarstwa nie biorą na siebie obowiązku roztrząsania szczegółów urządzeń administracyjnych i doprowadzania ich do większéj harmonji z postępami czasu. Zasady ogólne nawet są w sprawie; celem gabinetów jest przywrócenie pokoju Polsce, bądź określając zastosowanie, na które dozwolą warunki wiedeńskie, bądź nastręczając zmiany, jakie też warunki mogłyby przyjąć dla właściwszego zaspokojenia potrzeb przyszłości. Państwa więc, które podpisały akta kongresu, są właściwie upoważnione do obradowania razem z Rossją nad pytaniami prawa publicznego i ogólnego interesu, które powstanie polskie wniosło niejako na porządek dzienny. Dwór austrjacki, wzywany przez rząd rossyjski do uczęstnictwa w rokowaniach osóbnych, z których bylibyśmy wyłączeni razem z rządami jéj królewsko-brytańskiéj mości, hiszpańskim, portugalskim i szwedzkim, dwór austrjacki piérwszy uznał, że to przełożenie niemogło być przyjęte i odrzucił je bez wahania jako przeciwne swéj godności.

Rząd cesarza, ze swojéj strony, mości książe, niemoże pisać się ani na kombinację przedstawioną przez gabinet petersburski, ani na uwagi wyłożone dla poparcia jéj w depeszy książęcia Gorczakowa. Jesteśmy przekonani, że idąc drogą, na którą wszedł dwór rossyjski, rozmija się on równie z radami mądréj polityki, jak z zastrzeżeniami traktatów. Ale kiedy nieudało się nam skłonić go do podzielenia przekonań, które nas przenikają, nic nam niepozostaje, jak uznać dzisiaj bezskuteczność naszych usiłowań. Nie zależało to od mocarstw, żeby rozstrzygnienie sprawy polskiéj, tak ściśle połączone ze spokojnością Europy, niemiało być natychmiast wzięte pod rozbiór z potrzebném zastanowieniem i dojrzałością. Państwa wolne od wszelkich widoków osobistéj ambicji, nie powodowane ani namiętnością, ani żadnemi z góry już przyjętemi wyobrażeniami, przewodniczyły się jedyném pragnieniem przyłożenia się do uspokojenia teraźniejszych rozruchów i dopomożenia Rossji, przez głębsze zbadanie stanu Polski, do usunienia przyczyny zawsze odradzających się powikłań. Powinni byliśmy przypuszczać, że rząd rossyjski, tchnąc usposobieniami zgodnemi z usposobieniami państw, nie odmówi zespolić się z ich myślą. Dawszy on im tę nadzieję, znalazł za przyzwoite dla siebie, odrzucić ich przełożenia i zaprzeczyć ich właściwości. Gabinet petersburski, zastrzegając dla siebie nieograniczoną niepodległość swych postanowień i zupełne wykonywanie swojéj najwyższéj władzy, wraca i nam całkowitą swobodę naszych sądów i naszego postępowania; nie możemy więc mniéj uczynić, tylko jak do akt to zapisać. Spółcześnie pozostaje dla rządu cesarza do spełnienia panująca powinność: zwrócenia najbaczniejszéj uwagi jego dostojności książęcia Gorczakowa na ciężkość położenia i na odpowiedzialność, jaką wkłada na Rossję. Francja, Austrja i Wielka Brytania wykazały nagłość, położenia końca opłakanemu i pełnemu niebezpieczeństwa dla Europy stanowi rzeczy. Wymieniły nadto środki, jakie zdawało się im, że powinny były być użytemi dla dójścia do tego celu i oświadczyły współdziałanie ku najpewniejszemu jego osiągnieniu. Jeżeli Rossja nieuczyni wszystkiego co od niéj zależy dla urzeczywistnienia umiarkowanych i pojednawczych zamiarów trzech mocarstw, jeżeli nie wejdzie na drogę, która jéj była wskazaną w przyjaznych radach, jest ona odpowiedzialną za ważne następstwa, które przedłużenie rozruchów w Polsce pociągnąć może.

Zechcesz, mości książe, odczytać tę depeszę przed książęciem Gorczakowem i zostawić mu jéj odpis równie jak dokumentu, który znajdziesz tu załączony. Proszę przyjąć i t. d.

Dodatek do depeszy przesłanéj przez pana Drouyn de Lhuys do książęcia de Montebello, ambasadora francuzkiego w Petersburgu.

P a r y ż, 3 sierpnia 1863.

W rozbiorze, do którego sprawa polska dała miejsce, rząd cesarza wstrzymał się aż dotąd od nastawania na warunki 1815.

Na samym początku, zapytywaliśmy siebie czy urządzenia, których były punktem wyjścia, mogły z natury swojéj zapewnić dziś Polsce spokojność, któréj nie zapewniły jéj w przeszłości. Z drugiéj strony sądziliśmy być przedwczesném zagajać spór co do prawdziwego znaczenia tych warunków. Należało, podług nas, do państw, które podpisały traktat, określić ich znaczenie, i bądź uznano by powinność wrócić do wykonania traktatów, bądź znaleziono by potrzebę, postawić na ich miejsce inne kombinacje, pragnęliśmy działać zgodnie z dworami, które w 1815 miały uczęstnictwo w redakcji ogólnego aktu wiedeńskiego, albo nawet jeśliby to było możliwém, z całą Europą. Gdy jednak gabinet petersburski w ostatnich depeszach swoich przypisał rozporządzeniom, na których opierają się jego prawa do Polski tłumaczenie nie zdające się nam być dokładném, uznaliśmy potrzebę wyjaśnienia w niewielu słowach, jak rząd cesarza też układy rozumie. Wiadomo, że pełnomocnicy, dla których dola Polaków zdawała się być pierwszém i najważniejszém zadaniem, umieścili na czele aktu, słowa, w których streszczono rozmaite postanowienia kongresu i warunki odnoszące się do Polski.

Były one uprzednio roztrząsane tak samo, jak różne pytania przedstawione kongresowi; świadczą o tem dokumenta pisywane w owéj epoce. Żadne obrady nie noszą na sobie bardziéj niezaprzeczonego europejskiego znamienia.

Tak jak we wszystkich innych zadaniach, skoro zaszła zgoda w łonie kongresu na zasady ogólne, podpisywano akta osóbne między dworami, które to bardziéj wprost obchodziło. Ale rozporządzenia zasadnicze traktatów osóbno zawieranych między Rossją, Austrją i Prusami, były powtórzone w traktacie 9 czerwca 1815, a prócz tego które poczytywano za drugo-rzędne, przyłączono przez art. 118 aktu ostatecznego, do rozporządzeń kongresu.

Postanowiono, że będą one miały takąż moc i ważność, jak gdyby dosłównie były do tegoż aktu wcielone. Niewiele waży z tego stanowiska widzenia, stopień wpływu

же силу и такое же значеніе, какъ если бы они были включены въ тотъ актъ отъ слова до слова. Съ этой точки зрѣнія не важно, въ какой степени русскій дворъ оказалъ въ то время вліяніе на принятіе этихъ статей; не важно и то, что самая форма ихъ изложенія принадлежитъ иниціативѣ Императора Александра, какъ это говоритъ князь Горчаковъ въ сообщеніи, переданномъ англійскому правительству. Эти постановленія—составная часть генеральнаго вѣнскаго акта. Державы, его подписавшія, имѣютъ положительное право наблюдать за его исполненіемъ. Сомнѣніе въ ихъ компетентности не можетъ существовать.

И такъ, вотъ что истекаетъ изъ первой статьи трактата; она изложена слѣдующимъ образомъ:

„Герцогство варшавское, за исключеніемъ областей и округовъ, которымъ данъ иной распорядокъ въ нижеслѣдующихъ статьяхъ, присоединяется въ россійской Имперіи. Оно безвозвратно будетъ связано съ нею по своей конституціи и на вѣчныя времена будетъ подлежать власти Его Величества Императора всей Россіи и Его наслѣдниковъ и преемниковъ, Его Императорское Величество предоставляетъ себѣ право дать этому государству, пользующемуся отдѣльнымъ управленіемъ, внутреннее распространеніе, которое Онъ почтетъ удобнымъ. Онъ приметъ, на ряду съ другими Своими титулами, титулъ Царя Польскаго, сообразно съ принятою и освященною формою титуловъ, присвоенныхъ другимъ Его владѣніямъ.

„Поляки, подданные Россіи, Австріи, Пруссіи, получатъ представительство и національныя учрежденія, согласно образу политическаго существованія, которое каждое изъ правительствъ, которому они принадлежатъ, признаетъ полезнымъ и удобнымъ имъ даровать.“

Другими словами, вѣнскій конгрессъ постановилъ, что наибольшая часть прежняго герцогства варшавскаго образуетъ государство, соединенное своею конституціею съ русской Имперіей, что это самое государство будетъ обладать отдѣльнымъ управленіемъ и что оно получитъ внутреннее распространеніе, которое Государь почтетъ удобнымъ. Эти выраженія, ясно выдѣляющіяся изъ § 1-го приведенной нами статьи, означали для сторонъ, договаривавшихся въ 1815 году, что Царство Польское будетъ соединено съ Россіей связью личною; что эти взаимныя отношенія будутъ освящены конституціею; что управленіе царства не будетъ имѣть ничего общаго съ управленіемъ русскимъ; однимъ словомъ, что новое государство, границы котораго обозначены конгрессомъ, будетъ пользоваться истинно-національнымъ существованіемъ, подъ охраною державъ и подъ гарантіею хартіи, которая была ему обѣщана. Еслибъ эти постановленія нуждались въ поясненіяхъ, то мы нашли бы ихъ въ словахъ ИМПЕРАТОРА АЛЕКСАНДРА, съ которыми обратился Онъ къ полякамъ, открывая, 27-го марта 1818 года, первый варшавскій сеймъ: „Ваше возстановленіе опредѣлено торжественными трактатами; оно освящено конституціонною хартіей. Неприкосновенность этихъ вѣнскихъ обязательствъ и этого основнаго закона упрочиваетъ отнынѣ за Польшею почетное мѣсто среди народовъ Европы.“

ИМПЕРАТОРЪ АЛЕКСАНДРЪ даровалъ Польшѣ польскую армію, какъ естественное послѣдствіе предоставленнаго ей политическаго устройства. Если самая форма хартіи и учрежденіе національной арміи не постановлены опредѣлительно въ вѣнскомъ трактатѣ, если Россія, въ этомъ отношеніи, не заключала положительныхъ обязательствъ предъ Европою, то она приняла на себя обязательства нравственныя, которыя имѣютъ не менѣе силы въ глазахъ общественнаго мнѣнія.

Гласно выраженныя намѣренія Императора Александра, увѣренія, данныя какъ полякамъ, такъ и уполномоченнымъ державъ, не могли не оказать вліянія на заключеніе постановленій, по которымъ Ему предоставлена была верховная власть надъ Польшею.

Кабинеты не такъ легко согласились бы оказать къ тому свое содѣйствіе, поляки сильнѣе возражали бы противъ ихъ принятія, если бы обѣщанія Императора Александра не дали имъ права расчитывать на дѣйствительно широкое и либеральное примѣненіе постановленій трактата.

Этотъ МОНАРХЪ далъ также понять, что основаніе Царства Польскаго на подобныхъ условіяхъ не было послѣднимъ словомъ его политики относительно поляковъ; что онъ желалъ болѣе полнаго возстановленія ихъ отечества; что государство, образованное трактатами изъ его обломковъ, было только центромъ болѣе обширныхъ владѣній, и что часть прежнихъ польскихъ провинцій можетъ быть присоединена къ Царству по Его волѣ. Самая эта мысль обозначена въ 1-мъ параграфѣ 1-й статьи. Только такое толкованіе можетъ быть придано выраженію: „внутреннее распространеніе.“ Правда, что русскій дворъ оставался судьею объема, который было бы удобно дать поземельному увеличенію, которое онъ позволялъ предвидѣть; но принципъ былъ установленъ, и рукоприкладчики вѣнскихъ актовъ отмѣтили и его на ряду съ другими.

Та же статья, которая въ своемъ 1-мъ параграфѣ дѣлаетъ Царство Польское государствомъ конституціоннымъ, обладающимъ національнымъ управленіемъ и до нѣкоторой степени способнымъ къ распространенію, установляетъ вторымъ параграфомъ, что поляки, подданные Россіи, Австріи и Пруссіи, получатъ представительство и національныя учрежденія. Подъ именемъ поляковъ, кабинеты понимали здѣсь жителей прежней территоріи Польши, не вошедшей въ составъ новаго Царства. Сообразно съ этимъ желаніемъ, Галиціи дарованъ австрійскимъ правительствомъ сеймъ, облеченный аттрибутами, свойственными подобнымъ собраніямъ. Въ то же время, эта область имѣетъ свое представительство въ имперскомъ сеймѣ, посредствомъ депутатовъ, признанныхъ къ участію въ обсужденіи законовъ и бюджета для цѣлаго состава австрійской монархіи. Вѣнскій трактатъ равнымъ образомъ допускалъ подобныя же учрежданія для польскихъ провинцій, принадлежащихъ Россіи и не присоединенныхъ къ Царству.

Нельзя не признать, что къ этомъ отношеніи, какъ и въ отношеніи поземельнаго увеличенія, 1-я статья предоставила Россіи полную свободу оцѣнки. Эта держава предоставила себѣ право опредѣлить образъ существованія своихъ польскихъ провинцій и установить, согласно этому образу, форму ихъ учрежденій; но они должны имѣть характеръ представительный и національный.

Таково въ сущности значеніе статьи, о которой происходятъ пренія. Въ ней нѣтъ ничего темнаго или сомнительнаго, въ особенности, если сблизить эти постановленія съ словами, произнесенными во время ихъ заключенія Императоромъ Александромъ, и къ общеизвѣстными намѣреніями этого Монарха. Возвышенные виды, подъ вліяніемъ которыхъ дѣйствовалъ Онъ въ 1815 году, служатъ неопровержимымъ доказательствомъ въ пользу наиболѣе либеральнаго толкованія.

Какова бы ни была впрочемъ Его мысль, но мысль большей части уполномоченныхъ не подлежитъ сомнѣнію. Представители Франціи и Англіи открыто высказались, при началѣ переговоровъ, за возстановленіе независимой Польши въ предѣлахъ 1772 года. Австрія, съ своей стороны, много разъ заявляла въ офиціяльныхъ документахъ, что она предпочтетъ подобное рѣшеніе, какъ наиболѣе сообразное съ великими принципами справедливости и общими интересами Европы. Державы, предлагая свое содѣйствіе комбинаціи, не вполнѣ соотвѣтствовавшей ихъ чувству благожелательства, которое они питали относительно Польши, желали по крайней мѣрѣ искренняго ея примѣненія. Выраженія трактата имѣли для нихъ смыслъ самый обширный и самый благопріятный для поляковъ.

Сверхъ того, если бы дѣйствительно встрѣтились двусмысленности или неясности, то не слѣдуетъ ли въ настоящемъ случаѣ прибѣгнуть къ спасительному правилу, принятому въ дѣлѣ толкованія и новѣйшими публицистами, и римскими юрисконсультами?

„Если существуетъ сомнѣніе,“ говоритъ Ваттель, „то толкованіе производится не въ пользу того, кто въ договорѣ выговорилъ себѣ извѣстное право; ибо“, прибавляетъ тотъ же авторъ, „нѣкоторымъ образомъ онъ самъ указалъ условіе. Его вина, если онъ не высказался яснѣе, и распространяя или ограничивая значеніе выраженій въ томъ смыслѣ, который ему наименѣе благопріятенъ, ему или не причиняютъ вреда, или причиняютъ только тотъ вредъ, которому онъ самъ хотѣлъ подвергнуться; но противоположнымъ толкованіемъ можно обратить неопредѣлительныя или двусмысленныя выраженія въ ловушки для болѣе слабой стороны, которая была принуждена принять то, что сильнѣйшая постановила.“ Хотя, собственно говоря, поляки не были договаривающеюся стороною на вѣнскомъ конгрессѣ, однако это разсужденіе вполнѣ примѣняется къ положенію, въ которомъ они находились во время переговоровъ объ участи ихъ страны, и кабинеты, взявшіе на себя интересы Польши, въ правѣ требовать для нея выгодъ примѣненія общаго правила, почерпнутаго изъ главнѣйшихъ основаній правосудія и освященнаго юриспруденціею всѣхъ странъ и всѣхъ временъ.

Депеша лорда Росселя къ великобританскому послу въ Петербургѣ лорду Непиру.

Лондонъ, министерство иностранныхъ дѣлъ, 11-го августа 1863 г. н. ст.

Милордъ! 18 прошедшаго мѣсяца, баронъ Брунновъ сообщилъ мнѣ депешу, полученную имъ наканунѣ отъ князя Горчакова. Эта депеша, съ которой я прилагаю при семъ копію, составляетъ далеко неудовлетворительный отвѣтъ на представленія, препровожденныя с.-петербургскому кабинету правительствомъ ея величества, совокупно съ Франціей и Австріей. Депеша, правда, начинается объявленіемъ, что Императорскій кабинетъ „допускаетъ принципъ, что всякая держава, участвовавшая въ подписаніи трактата, имѣетъ право давать ему толкованіе сообразно съ своимъ собственнымъ взглядомъ, лишь-бы только толкованіе это не выходило изъ предѣловъ смысла, допускаемаго самымъ трактатомъ.“ Далѣе князь Горчаковъ прибавляетъ: „На основаніи этого принципа, Императорскій кабинетъ не оспариваетъ означеннаго права восьми державъ, способствовавшихъ совершенію общаго акта 1815 года.“

Между тѣмъ, князь Горчаковъ, отдаляясь значительно отъ вопроса объ истолкованіи вѣнскаго трактата, приписываетъ продленіе польскаго возстанія нравственному и *матеріальному содѣйствію, которое оно получаетъ извнѣ.* Допуская шесть пунктовъ, онъ отвергаетъ предложенное временное прекращеніе военныхъ дѣйствій, отказывается отъ принятія конференціи восьми державъ, подписавшихъ трактатъ, и наконецъ объявляетъ, что возстановленіе порядка должно предшествовать серьезному приведенію въ исполненіе всякой мѣры, назначенной къ умиротворенію Польши.

Правительство ея величества разсмотритъ теперь съ спокойствіемъ главнѣйшіе пункты отвѣта князя Горчакова на соображенія, представленныя ему въ моей депешѣ.

I. Допуская, что довѣріе со стороны управляемыхъ и власть закона надъ самоуправствомъ должно быть основаніемъ порядка и прочнаго спокойствія, князь Горчаковъ прибавляетъ, что уваженіе къ власти должно быть необходимымъ дополненіемъ означенныхъ принциповъ. Но русскому кабинету не можетъ быть безъизвѣстно, что милосердіе и духъ примиренія часто дѣйствительнѣе матеріальной силы для установленія уваженія къ власти. Попытка возстановить это уваженіе одной силою оружія, безъ добавленія соотвѣтствующихъ гарантій, въ видахъ упроченія политическихъ и религіозныхъ правъ подданныхъ царя Польскаго—было бы прискорбной ошибкой. Эти гарантіи были представлены въ предложеніяхъ трехъ державъ какъ для Россіи, такъ и для Польши. Петербургскому кабинету неугодно было воспользоваться этимъ способомъ возстановленія уваженія къ власти.

II. Князь Горчаковъ утверждаетъ, — и эта точка зрѣнія составляетъ предметъ начала и окончанія его депеши,—что возстановленіе порядка въ Польшѣ зависитъ отъ условія, на которое онъ обратилъ вниманіе правительства ея величества „и которое не только не выполнено, но даже не упомянуто въ депешѣ лорда Росселя: мы хотимъ сказать о вещественномъ содѣйствіи и нравственномъ ободреніи инсургентамъ извнѣ.“

Правительство ея величества было бы радо избѣгнуть этого предмета, и, вмѣсто толкованія о прошедшемъ, обратиться только къ средствамъ уврачеванія будущаго. Но принужденное, такимъ образомъ, княземъ Горчаковымъ обратиться къ этому предмету, правительство ея величества не колеблется объявить свое убѣжденіе, что главнѣйшее препятствіе къ возстановленію порядка въ Польшѣ состоитъ не въ содѣйствіи, получаемомъ инсургентами извнѣ, но въ поведеніи самого русскаго правительства.

Императрица Екатерина обѣщала въ 1772 г. полякамъ сохраненіе неприкосновенности религіи. Императоръ Александръ I въ 1815 г. обѣщалъ полякамъ народное представительство и народную администрацію.

Обѣщанія эти не были исполнены. Въ теченіи значительнаго числа лѣтъ религія поляковъ подвергалась преслѣдованіямъ, и до настоящаго времени они не владѣютъ политическими правами, обезпеченными за ними трактатомъ 1815 г. и конституціей тогоже года. Нарушеніе этихъ торжественныхъ обязательствъ русскаго правительства вызвало враждебное чувство, а внезапное ночное вторженіе въ варшавскіе домы минувшаго января было непосредственной причиной нынѣшняго возстанія.

Если бы общественное мнѣніе въ Польшѣ не было отвращено отъ Россіи, нравственное и матеріальное содѣйствіе извнѣ имѣло бы небольшое вліяніе на инсургентовъ. Справедливо, что въ Европѣ было возбуждено живѣйшее сочувствіе къ Польшѣ. Сочувствіе это высказалось въ каждомъ изъ значительныхъ государствъ, гдѣ существуетъ народное представительство, какъ-то:

wywieranego przez dwór rossyjski na przyjęcie tych zastrzeżeń; nie wiele waży, że sam kształt w jakim były zredagowane, pochodzi z początkowania Cesarza Aleksandra, tak jak to mówi książe Gorczakow w piśmie doręczonem rządowi angielskiemu. Te zastrzeżenia stanowią część składową ogólnego aktu wiedeńskiego. Państwa, co go podpisały, mają nieodzowne prawo czuwać nad jego wykonaniem; żadna niepewność o właściwości ich w téj mierze istnieć niemoże.

Owoż co wynika z art. 1-go traktatu, który brzmi następnie:

„Księstwo warszawskie, wyjąwszy prowincje i powiaty, któremi inaczéj w następnych artykułach rozrządzono, jest z jednoczone z Cesarstwem rossyjskiem. Będzie ono związane z niém nieodzownie przez swoję konstytucję, aby było posiadane przez Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossji, Jego dziedziców i następców na wieki. Jego Cesarska Mość zastrzega sobie, dać temu państwu, używającemu osóbnéj administracji, rozszerzenie wewnętrzne, jakie uzna za przyzwoite. Przybierze, obok innych swoich tytułów tytuł Króla polskiego, zgodnie do protokółu używanego i uświęconego dla tytułów przywiązanych do innych jego posiadłości.

„Polacy, poddani względni Rossji, Austrji i Prus, otrzymają przedstawicielstwo i ustanowienia narodowe, urządzone według istnienia politycznego, jakie każdy z rządów, do których należą, uzna za pożyteczne i właściwe im udzielić.“

Innemi słowy, kongres wiedeński postanowił, że największa część byłego księstwa warszawskiego utworzy państwo złączone przez swoją konstytucję z Cesarstwem rossyjskiém; że toż państwo posiadać będzie administrację osóbną, i że otrzyma rozszerzenie wewnętrzne, jakie Panujący uzna za właściwe. Te wyrażenia, które jasno odbijają się w § 1-wszym art. 1-go, przez nas przypomnianego, znaczyły dla rokujących w 1815, że Królestwo polskie będzie przyłączone do Rossji przez węzeł osobisty, że jego stosunki będą uświęcone przez konstytucję; że administracja tego królestwa niebędzie miała nic wspólnego z administracją rossyjską, słowem, że nowe państwo, którego granice kongres zakreślił, używać ma istnienia prawdziwie narodowego pod opieką mocarstw i pod rękojmią przyrzeczonéj mu karty konstytucyjnéj.

Gdyby te rozporządzenia miały potrzebę objaśnień, znaleźlibyśmy je we własnych wyrazach Cesarza A l e k s a n d r a, który otwierając pierwszy sejm warszawski dnia 27 marca 1818, mówił do Polaków:

„Wasze wskrzeszenie jest określone przez uroczyste traktaty; jest ono uświęcone przez kartę konstytucyjną. Nietykalność tych zobowiązań zagranicznych i tego prawa zasadniczego zapewnia odtąd dla Polski zaszczytny stopień między narodami Europy.“

Jako przyrodzoną wynikłość rządu politycznego nadanego Polsce, Cesarz A l e k s a n d e r dał jéj wojsko polskie. Jeżeli sam kształt karty, jeżeli ustanowienie wojska narodowego nie są wyraźnie zawarowane w traktacie wiedeńskim, jeżeli pod tym względem, Rossja niezaciągnęła zobowiązań stanowczych *względem Europy, przyjęła zobowiązania moralne, które mają nie mniejszą siłę wobec mniemania powszechnego.*

Głośno objawione zamiary przez Cesarza A l e k s a n d r a, dane zapewnienia tak Polakom, jako też pełnomocnikom mocarstw, niepozostały bez wpływu na zawarcie układów, mocą których panowanie nad Polską zostało mu przyznane.

Gabinety z większą trudnością zgodziłyby się na udzielenie swego spółdziałania, Polacy znaleźliby więcéj zarzutów przeciw przystąpieniu swojemu, gdyby obietnice Cesarza A l e k s a n d r a nie upoważniały ich do liczenia na prawdziwie rozległe i wyzwolone zastosowanie rozporządzeń traktatu.

Ten Monarcha dał się też słyszeć, że utworzenie Królestwa Polskiego w tych warunkach, nie było ostatniem słowem jego polityki względem Polaków; że chciał zupełniejszego wskrzeszenia ich ojczyzny; że państwo utworzone z jego szczątków przez traktaty, było tylko ogniskiem rozleglejszego skupienia, i że część dawnych prowincij polskich, mogła być jego prawicą przyłączoną. Ta myśl była wypisaną w § 1. art. 1. Jest to jedyne tłómaczenie słów r o z s z e r z e n i e w e w n ę t r z n e. Wprawdzie dwór rossyjski zostawał sędzią rozległości ziemi, jaką przewidywać pozwalał; ale zasada była położona i ci co podpisywali akta wiedeńskie również ją podpisali.

Tenże artykuł, który, w piérwszym swoim §. czyni Królestwo Polskie państwem konstytucyjném, używającém administracji narodowéj i przeznaczoném do rozszerzenia się w pewnych rozmiarach, stanowi przez drugi swój paragraf, że Polacy, względni poddani Rossji, Austrji i Prus, otrzymają reprezentację i ustanowienia narodowe. Pod nazwą Polaków, gabinety rozumiały tu mieszkańców dawnego obrębu Polski pozostałego zewnątrz granic nowego królestwa. Stosownie do tego życzenia, Galicja otrzymała od rządu austrjackiego sejm opatrzony zwykłemi przynależytościami zgromadzeń tego rodzaju. Jednocześnie prowincja przedstawiona jest na radzie cesarstwa przez posłów wezwanych do uczęstnictwa w głosowaniu na prawa i budżet całéj monarchji austrjackiéj.

Traktat wiedeński równie dopuszczał podobne instytucje dla prowincij polskich należących do Rossji, a niezwiązanych z Królestwem.

Pod tym względem, tak jak i w tém, co ściągało się do rozszerzenia ziemskiego, przyznajemy, że art. 1. zostawił Rossji wielką szerokość oceny.

To państwo zachowało sobie rozstrzygnąć tryb istnienia swoich prowincij polskich i urządzenia, podług tego trybu, kształtu ich instytucij; ale powinny one mieć znamię przedstawicielskie i narodowe.

Takie jest w treści znaczenie artykułu, o którym idą rozprawy. Niema ono nic ciemnego i niepewnego; nadewszystko, jeśli zbliżymy jego rozporządzenia ze słowami wypowiedzianemi, w chwili ich zawarcia, przez Cesarza Aleksandra i z dobrze znajomemi zamiarami tego Monarchy. Wzniosłe widoki, pod wpływem których działał w 1815, są niezbitém świadectwem na korzyść najwyzwoleńszego tłumaczenia.

Jakakolwiek w ostatku myśl jego być mogła, myśl pełnomocników była niewątpliwa.

Przedstawiciele Francji i Anglji oświadczyli się otwarcie na początku rokowań, za wskrzeszeniem Polski niepodległéj, w granicach 1772. Austrja ze swéj strony, kilkakrotnie w urzędowych dokumentach oświadczała, że to rozwiązanie przeniosłaby nad każde inne, jako najzgodniejsze z wielkiemi zasadami sprawiedliwości i ogólnego dobra Europy. Państwa, przykładając rękę do kombinacji, która niedoskonale odpowiadała uczuciom życzliwości, jakie objawiały dla Polski, chciały przynajmniéj szczerego ich zastosowania. Słowa traktatu miały dla nich najrozleglejsze i najprzychylniejsze dla Polaków znaczenie. Nadto, jeśli by rzeczywiście zachodziła dwuznaczność lub obojętność, czyż niebyłoby tu właśnie miejsce odwołania się do zasady opiekuńczéj, przyjętéj przez nowoczesnych publicystów, równie jak przez rzymskich prawoznawców w rzeczy wykładu?

„Kiedy zachodzi wątpliwość, mówi Vattel, tłumaczenie czyni się przeciw temu, który przepisywał prawo w traktacie; bo, dodaje tenże autor, on go w pewnym względzie dyktował. Jego to wina, jeżeli niewytłumaczył się jeszcze jaśniéj; rozszerzając zaś lub ścieśniając znaczenie wyrazów w duchu najmniéj dla niego przychylnym, nie czyni się mu żadna krzywda, lub tylko taka, na jaką chciał się sam wystawić, ale przez wykład przeciwny narażonoby się na zamienienie słów nieokreślonych lub dwuznacznych, na sidła przeciw słabszéj umawiającéj się stronie, która była przymuszoną przyjąć to, co mocniejszy podyktował.“

Lubo Polacy, właściwie mówiąc, niebyli stroną umawiającą się na kongresie wiedeńskim, te uwagi doskonale jednak przypadają do położenia, w jakiém znajdowali się w rokowaniach, jakich dola ich krajów była przedmiotem, a gabinety co sprawy polskie wzięły w swe ręce, mają prawo dopomnieć się dla niéj o dobrodziejstwa pewnika wziętego z najwyższych prawideł sprawiedliwości i uświęconego przez prawoznawstwo wszystkich krajów i czasów.

Depesza lorda Russell do lorda Napier ambassadora jéj królewsko-brytańskiéj mości w Petersburgu, z Londynu dnia 11 sierpnia n. st.. 1863.

Milordzie, Baron von Brunnow udzielił mi dnia 18 przeszłego miesiąca depeszę otrzymaną poprzedzającego wieczora od książęcia Gorczakowa.

Rzeczona depesza, któréj załączam tu odpis, nie jest bynajmniéj zadawalającą odpowiedzią na przełożenia, które wspólnie z Francją i z Austrją, rząd jéj królewskiéj mości przesłał gabinetowi petersburgskiemu.

Wprawdzie depesza poczyna od oświadczenia: że gabinet Cesarski „*przypuszcza zasadę, iż każde państwo co podpisało jaki traktat ma prawo* tłumaczyć jego duch podług własnego punktu widzenia, byleby tłumaczenie nie wychodziło za obręby możliwego znaczenia samego tekstu.“ Książe Gorczakow dodaje: „W moc téj zasady, gabinet Cesarski nie zaprzecza tego prawa żadnemu z ośmiu państw, które przyłożyły się do aktu ogólnego 1815.“

Tymczasem książe Gorczakow wielce oddalając się od przedmiotu tłumaczenia traktatu wiedeńskiego, przypisuje trwanie powstania polskiego pomocy moralnéj i materjalnéj *otrzymywanéj z zagranicy;* przypuszcza sześć punktów, odrzuca przekładane zawieszenie kroków nieprzyjacielskich, odmawia przyjęcia konferencji ośmiu państw, które podpisały traktat i ostatecznie oświadcza, że przywrócenie porządku powinno poprzedzić rzeczywiste zastosowanie wszelkiego środka przeznaczonego do uspokojenia Polski.

Rząd najjaśniejszéj pani roztrząśnie teraz ze spokojem główniejsze punkta odpowiedzi książęcia Gorczakowa na uwagi, które były mu przedstawione w mojéj depeszy.

I. Książe Gorczakow, przypuszczając, że ufność ze strony rządzonych i panowanie prawa nad władzą arbitralną powinny być podstawą porządku i trwałości, dodaje, że niezbędnym wieńcem tych zasad jest szanowanie władzy. Ale gabinet rossyjski niemoże niewiedzieć, że łaskawość i pojednawczość są często skuteczniejszemi do zaszczepienia uszanowania dla władzy niż siła materjalna. Byłoby to opłakanym błędem, szukać przywrócenia tego uszanowania samą siłą oręża, bez dodatku odpowiedniego bezpieczeństwa dla praw politycznych i religijnych służących poddanym Królestwa Polskiego. Przełożenia trzech mocarstw przedstawiały to bezpieczeństwo tak Rossji jak Polsce.

Podobało się gabinetowi petersburgskiemu nie chwycić się tego sposobu przywrócenia poszanowania władzy.

II. Książe Gorczakow utrzymuje, i ten punkt widzenia jest tematem początku i końca jego depeszy, że przywrócenie porządku w Polsce zależy od warunku, na który zwracał uwagę rządu jéj królewsko-brytańskiéj mości, „a który nietylko niezostał spełniony, ale nawet lord Russell nie wspomina o nim w swojéj depeszy; chcemy mówić o pomocy materjalnéj i zachęcie moralnéj otrzymywanéj przez powstańców z zagranicy.“

Rząd najjaśniejszéj pani radby uniknąć tego przedmiotu i zamiast uwag nad przeszłością zająć się jedynie lekarstwem na przyszłość. Ale zmuszony w ten sposób przez księcia Gorczakowa do wspomnienia o tym przedmiocie, rząd najjaśniejszéj pani nie waha się wypowiedzieć swego przekonania, że główną przeszkodą do przywrócenia porządku w Polsce nie jest pomoc otrzymywana przez powstańców z zagranicy, ale postępowanie samego rządu rossyjskiego.

Cesarzowa Katarzyna w roku 1772, przyrzekła Polakom utrzymanie ich religji. Cesarz Aleksander I w 1815, przyrzekł Polakom przedstawicielstwo narodowe i zarząd narodowy.

Te obietnice nie zostały spełnione. W ciągu wielkiéj liczby lat religja Polaków była napastowaną, i aż do obecnéj godziny nie są w posiadaniu tych praw politycznych, które były im zapewnione przez traktat 1815 i przez konstytucję tegoż roku. Gwałcenie tych uroczystych zobowiązań ze strony rządu rossyjskiego wywołało żal, a nagłe napadnienie na domy w Warszawie w nocy w styczniu było bezpośrednią przyczyną obecnego powstania.

Gdyby Rossja nie zraziła do siebie powszechnego uczucia w Polsce, pomoc moralna i materjalna udzielona z zagranicy małoby wpłynęła na powstańców. Wprawdzie żywe współczucie obudziło się w Europie dla Polaków i w każdém znakomitém państwie, gdzie istnieje przedstawicielstwo narodowe, w Anglji, we Francji, w Prusiech,

въ Англіи, Франціи, Пруссіи, Италіи, Испаніи, Португаліи, Швеціи и Даніи. Вездѣ, гдѣ только есть независимая администрація, она, хотя съ осторожностью и умѣренностью въ выраженіяхъ, но раздѣляла чувство законодательныхъ собраній и народа. Россія должна принять въ соображеніе эти сочувствія, и воспользоваться содержащимся въ нимъ урокомъ.

III. Князь Горчаковъ приписываетъ слишкомъ много значенія факту, который, впрочемъ, не можетъ быть отрицаемъ—именно, что инсургенты не просятъ ни амнистіи, ни автономіи, ни болѣе или менѣе полнаго представительства.

Но было бы ошибочно предполагать, что въ случаяхъ подобнаго рода существуютъ только двѣ партіи, т. е. правительство, занятое усмиреніемъ возстанія, и предводители инсургентовъ, силящіеся разжигать и распространять возстаніе. Кромѣ этихъ партій, въ подобныхъ случаяхъ есть еще многочисленная колеблющаяся масса, которая была бы совершенно довольна при видѣ обезпеченія, даннаго личностямъ и собственности подъ управленіемъ справедливой и благодѣтельной администраціи.

Довѣріе этой многочисленной массы не было достигнуто и едвали можно разсчитывать на продленіе ея бездѣйствія.

Правительство ея величества должно представить еще разъ крайнюю необходимость въ немедленной попыткѣ къ примиренію, столь необходимому для общаго интереса.

Пользуясь прямодушнымъ и безкорыстнымъ содѣйствіемъ Австріи, Франціи и Великобританіи, русскій дворъ обезпечиваетъ за собою самыя могущественныя средства для того, чтобы въ Польшѣ взяли верхъ идеи умѣренности и черезъ то были бы положены основанія незыблемаго мира.

IV. Обращаясь къ вѣнскому трактату, князь Горчаковъ говоритъ: „мы не будемъ далеки отъ истины, утверждая, что 1-я ст. вѣнскаго трактата была составлена Императоромъ Александромъ I и исходитъ непосредственно отъ Его Величества.“

Правительство ея величества охотно допускаетъ вѣроятность этого предположенія. Въ 1815 г. Великобританія, Австрія, Франція и Пруссія предпочли бы устройству, принятому впослѣдствіи, возстановленіе прежняго польскаго королевства, въ томъ видѣ, какъ оно существовало до перваго раздѣла 1772 г. или даже учрежденіе новаго, независимаго польскаго королевства, съ тѣми же границами, какъ и нынѣшнее.

Большая армія, которую содержалъ тогда Императоръ Александръ въ Польшѣ, важныя услуги, оказанныя Россіей союзу, а главное опасеніе возобновленія войны въ Европѣ способствовали къ тому, что Англія, Австрія и Пруссія приняли соглашеніе, предложенное Императоромъ Александромъ, хотя, въ ихъ глазахъ, изъ трехъ соглашеній, имѣвшихся въ виду, оно было наименѣе способно къ установленію прочнаго мира и безопасности въ Европѣ.

Но чѣмъ болѣе правительство ея величества видитъ, въ принятомъ рѣшеніи, превозмогающее вліяніе Россіи, тѣмъ болѣе оно убѣждено, что Россійскій Императоръ долженъ былъ желать болѣе всѣхъ остальныхъ государей соблюденія этого соглашенія. Нельзя допустить, чтобы Россія пользовалась всѣми выгодами, проистекающими отъ значительнаго увеличенія ея владѣній и отвергала бы содержаніе акта, на которомъ основана ея власть.

Князь Горчаковъ говоритъ, что единственная статья, которая можетъ подвергнуть сомнѣнію обладаніе Россійскаго Императора царствомъ Польскимъ, на тѣхъ же правахъ, какъ и прочими его областями, заключается въ приводимыхъ имъ двухъ мѣстахъ. Но есть еще отрывокъ трактата, котораго онъ не приводитъ. Мѣсто это можно найти въ началѣ 1-й ст. Тамъ сказано:

„Варшавское герцогство, за исключеніемъ областей и округовъ, о которыхъ будетъ иначе постановлено въ слѣдующихъ статьяхъ, присоединено къ Россійской Имперіи, съ которой оно будетъ безвозвратно связано своей конституціей и будетъ составлять вѣчное владѣніе Его Величества Всероссійскаго Императора, его преемниковъ и наслѣдниковъ.“

Если бы въ этой статьѣ не подразумѣвалось народное представительство, было бы достаточно сказать: „съ которой оно будетъ безвозвратно, связано,“ не упоминая вовсе о конституціи.

И такъ, очевидно, что конституція составляетъ связь, соединяющую Польшу съ Россіей. Весьма важно знать, въ чемъ состояла конституція, соединявшая Польшу съ Россіей. Она не была предписана трактатомъ; она не была издана тремя державами; составъ ея былъ совершенно предоставленъ Императору Александру; однако же, разъ изданная, она должна считаться той конституціей, которую подразумѣвали творцы вѣнскаго трактата. По этой причинѣ, правительство ея величества предложило вторымъ изъ шести пунктовъ, представленныхъ русскому правительству, „народное представительство съ полномочіемъ, равнымъ тому, которое было опредѣлено хартіей 15 (27) ноября 1815 года.“

V. Переходя къ особымъ предложеніямъ правительства ея величества, князь Горчаковъ говоритъ по поводу шести пунктовъ, что большая часть мѣръ, указанныхъ тремя державами, „были уже постановлены или приготовлены инціативой нашего Августѣйшаго ГОСУДАРЯ.“

Въ концѣ депеши сдѣланъ намекъ „на мѣры, на которыя соглашается ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО, какъ въ основахъ, уже установленныхъ, такъ и въ дальнѣйшемъ развитіи, которое Онъ даетъ предчувствовать.“

Это мѣсто, хотя далекое отъ положительнаго увѣренія въ національномъ представительствѣ съ дѣйствительными средствами контроля или въ національной администраціи, даетъ, однако, нѣкоторую надежду, что подъ конецъ Императоръ Александръ послушается своихъ благосклонныхъ чувствъ и совѣтовъ Европы.

Предложеніе прекратить военныя дѣйствія—отвергнуто въ „уваженіе къ вѣрной арміи Императора, къ мирному большинству поляковъ и Россіи, на которую волненія эти налагаютъ тяжкія жертвы.“

Предложеніе конференціи державъ, подписавшихъ вѣнскій трактатъ, устранено, а съ тѣмъ вмѣстѣ и надежды на немедленное и дружественное соглашеніе.

На мѣсто этого, прямодушнаго и справедливаго предложенія, русскій кабинетъ предлагаетъ, чтобы три державы, представившія предварительно въ общій вѣнскій трактатъ отдѣльные договоры Австріи съ Россіей и Пруссіи съ Россіей, согласились между собою, послѣ чего Франціи и Англіи будетъ сообщенъ результатъ ихъ обсужденій.

Вотъ двѣ причины, изъ которыхъ каждая была бы достаточна для осужденія этого предложенія:

1) Означенные трактаты, составленные отдѣльно отъ условій, помѣщенныхъ въ общемъ вѣнскомъ трактатѣ относятся только къ матеріальнымъ вопросамъ, какъ-то: правамъ, касательно рѣчныхъ прибрежій, приведенію въ порядокъ путей сообщенія къ свободному пропуску товаровъ изъ одной области въ другую и по многимъ подобнымъ вопросамъ, денежнымъ и торговымъ. Въ нихъ нѣтъ ни общаго политическаго плана, ни подробностей.

2) Очевидно, что подобная конференція поставила бы Австрію въ ложное и непослѣдовательное положеніе, относительно ея сношеній съ Франціей и Англіей.

Его Величество австрійскій императоръ, въ вѣрномъ сознаніи своего собственнаго достоинства, отвергъ русское предложеніе.

При сообщеніи своихъ видовъ князю Горчакову, правительству ея величества остается выполнить важную обязанность.

Обязанность эта состоитъ въ томъ, чтобы обратить самое серьезное вниманіе его сіятельства на важность положенія и на отвѣтственность, налагаемую имъ на русское правительство.

Англія, Австрія и Франція указали на необходимость прекращенія прискорбнаго и опаснаго для Европы положенія дѣлъ. Онѣ, вмѣстѣ съ тѣмъ, указали на средства, которыя, по ихъ мнѣнію, должно было употребить для достиженія этой цѣли и предложили свое содѣйствіе, чтобы осуществить ее съ большимъ успѣхомъ.

Если Россія не исполнитъ всего, что зависитъ отъ нея для споспѣшествованія умѣреннымъ и примирительнымъ видамъ трехъ державъ; если она не вступитъ на путь, открытый ей дружественными совѣтами, она приметъ на себя отвѣтственность за серьезныя послѣдствія, которыя могутъ произойти отъ продленія смутъ въ Польшѣ.

Остаюсь и пр.

Депеша изъ Вѣны, отъ 12-го августа 1863 г., графа Рехберга графу г. фонъ-Туну, повѣренному въ дѣлахъ Австріи въ с.-Петербургѣ.

Вамъ извѣстенъ уже текстъ депеши князя Горчакова, которая была мнѣ прочитана г. Балабинымъ и передана въ копіи отъ 17-го іюля текущаго года.

Императорское правительство, какъ я уже извѣщалъ васъ, сильно сожалѣетъ о томъ, что Россія не дала отвѣта болѣе удовлетворительнаго на предложенія, сдѣланныя Австріей, вмѣстѣ съ Франціей и Велибританіей, въ С.-Петербургѣ.

На самомъ дѣлѣ, князь Горчаковъ выражаетъ согласіе на шесть пунктовъ, которые были предложены въ основаніе переговоровъ, неопредѣленнымъ образомъ. Онъ считаетъ несвоевременнымъ приступать къ немедленному осуществленію этихъ пунктовъ, доколѣ не будетъ вполнѣ возстановлено общественное спокойствіе. Г. вице-канцлеръ, какъ кажется, полагаетъ, что самое обсужденіе этихъ основъ можетъ затруднить осуществленіе мѣръ, клонящихся къ возстановленію власти правительства въ Польшѣ. Соучастіе державъ, по его мнѣнію, придало бы, кромѣ того, рѣшенію, которое было бы постановлено, характеръ вмѣшательства во внутренія дѣла Россіи, чего с.-петербургскій кабинетъ не желалъ бы допустить. Такимъ образомъ, русскій дворъ отказывается дать свое согласіе на конференцію, составленную изъ восьми державъ, участвовавшихъ въ подписаніи вѣнскаго трактата. Полагая, что общія начала, упомянутыя въ этомъ актѣ, непримѣнимы къ настоящему случаю, русское правительство согласно было бы вступить только въ непосредственное соглашеніе съ Австріей и Пруссіей, съ тѣмъ, чтобы поставить польскія владѣнія, на которыя распространяется дѣйствіе трактата 1815 года, въ положеніе, соотвѣтствующее насущнымъ потребностямъ и духу времени. Князь Горчаковъ, кромѣ того, замѣчаетъ намъ, что подобный образъ дѣйствій вполнѣ согласовался бы съ порядкомъ, которому слѣдовали при обсужденіи этого вопроса въ 1815 году.

Императорское правительство должно заявить, что оно расходится съ русскимъ правительствомъ во взглядѣ на большую часть этихъ пунктовъ.

Мы полагаемъ, во первыхъ, что было бы, напротивъ того, необходимо сдѣлать теперь же попытку къ замиренію, столь необходимому для общей пользы. Воспользовавшись безкорыстнымъ и прямодушнымъ содѣйствіемъ, предлагаемымъ со стороны Австріи, Франціи и Великобританіи, русскій дворъ обезпечилъ бы себѣ одно изъ самыхъ могущественнѣйшихъ средствъ къ успѣшнѣйшему водворенію въ Польшѣ идей умѣренности и основъ прочнаго мира. Очень можетъ быть, что органы крайнихъ партій отвергнутъ программу, предлагаемую тремя державами,считая ее недостаточной. Но было бы ошибочно думать, что въ этомъ случаѣ существуютъ двѣ только партіи. Съ одной стороны, правительство, усиливающееся подавить возстаніе, а съ другой—предводители инсургентовъ, посѣвающіе безпорядокъ и заявляющіе самыя преувеличенныя притязанія. Внѣ этихъ двухъ лагерей есть еще многочисленная, колеблющаяся масса, которая была бы довольна, еслибы права личности и права имущественныя были обезпечены администраціей справедливой и благодѣтельной. Россія сдѣлала бы значительный шагъ къ умиротворенію края, если бы ей удалось пріобрѣсть довѣріе этой части народонаселенія.

Князь Горчаковъ указываетъ, какъ на одно изъ главныхъ препятствій къ попыткамъ примиренія, на нравственную поддержку, которую самыя безразсудныя притязанія инсургентовъ почерпаютъ въ надеждѣ на дѣятельное вмѣшательство извнѣ. Не подлежитъ сомнѣнію, что событія въ Польшѣ возбудили живое сочувствіе въ Европѣ. Это сочувствіе выразилось почти во всѣхъ государствахъ, гдѣ существуетъ народное представительство. Подобнаго рода манифестаціи, вмѣстѣ съ матеріальнымъ вспомоществованіемъ, которое инсургенты могли не взирая на строжайшую бдительность правительствъ, получать изъ сопредѣльныхъ странъ, не составляютъ единственнаго препятствія къ возстановленію общественнаго порядка въ Польшѣ. Если возстаніе, какъ говоритъ князь Горчаковъ, сосредоточило всѣ свои силы въ Польшѣ, то это потому, что оно нашло въ этой странѣ удобную для себя почву, гдѣ ему легко было вызвать основательныя жалобы, и гдѣ существовали причины къ недовольству, которыя мы совѣтуемъ именно устранить. Если бы Россія обращала болѣе вниманія на обязательства, принятыя ею въ 1772 и 1815 годахъ относительно охраны свободы вѣроисповѣданія и національныхъ учрежденій, то подстрекательства, дѣйствующія извнѣ, не вызвали бы такъ легко волненія, которыя, повторяясь столь часто, возбуждаютъ справедливыя опасенія въ сосѣднихъ странахъ и во всей Европѣ.

Точно также для насъ несовсѣмъ поняты возраженія князя Горчакова по поводу назначенія формальной конференціи для обсужденія польскихъ дѣлъ.

Если только с.-петербургскій кабинетъ допускаетъ, что прочія державы имѣютъ право истолковывать смыслъ извѣстныхъ условій, касающихся царства Польскаго, то этимъ самымъ онъ признаетъ за этими дер-

we Włoszech, w Hiszpanji, w Portugalji, w Szwecji, w Danji, to współczucie się objawiło. Wszędzie, gdzie istnieje zarząd niezależny, zarząd podzielał, choć rozsądnie i ostróżnie w wyrażeniach, uczucia izb i narodu.

Rossja powinna była dawać baczenie na to spółczucie i korzystać z nauki, którą zawierało.

III. Książę Gorczakow przywiązuje wiele wagi do faktu, któremu zaprzeczyć nie można, że powstańcy nie żądają ani amnestji, ani autonomji, ani mniéj lub więcéj zupełnego przedstawicielstwa.

Ale byłoby błędem przypuszczać, że w zdarzeniach tego rodzaju bywają tylko dwie strony: t. j. rząd zajęty tłumieniem powstania i przewódcy powstańców, zajęci podżeganiem go i rozszerzaniem. Oprócz tych stron, istnieje zawsze w podobnych razach wielka massa chwiejna, która byłaby zupełnie zaspokojoną z ujrzenia ubespieczenia osób i własności pod zarządem sprawiedliwym i dobroczynnym.

Ufność téj wielkiéj massy nie została otrzymaną i zaledwie liczyć można na wytrwanie jéj w nieczynności.

Rząd najjaśniejszéj pani powinien raz jeszcze przedstawić ostateczną nagłość zagajenia natychmiast pracy pojednawczéj, potrzebnéj dla ogólnego dobra.

Korzystając z uczciwéj i bezinteresownéj pomocy oświadczonéj przez Austrję, Francję i Wielką Brytanję, dwór rossyjski zapewnia sobie najpotężniejsze środki do zaszczepienia w Polsce wyobrażeń umiarkowanych i do położenia podstaw nieustającego pokoju.

IV. Odwołując się do traktatu wiedeńskiego, książe Gorczakow mówi: „Nie będziemy dalecy od prawdy, twierdząc, że art. I traktatu wiedeńskiego był przygotowany przez Cesarza Aleksandra I i wprost wypłynął od Jego Cesarskiéj Mości.“

Rząd najjaśniejszéj pani chętnie przyjmuje prawdopodobieństwo tego przypuszczenia. W roku 1815 Wielka Brytanja, Austrja, Francja i Prusy wolałyby zamiast ostatecznie przyjętych układów wskrzeszenie dawnego Królestwa Polskiego, takiego jakie, istniało przed pierwszym rozbiorem 1772, albo nawet utworzenie nowego Królestwa Polskiego niepodległego w takich granicach jak królestwo dzisiejsze.

Wielkie wojsko, które Cesarz Aleksander miał wówczas w Polsce, ważne usługi, jakie Rossja złożyła Przymierzu, a nadewszystko obawa odnowienia wojny w Europie, przyczyniły się do skłonienia Wielkiéj Brytanji, Austrji i Prus, iż przyjęły układ przedstawiony przez Cesarza Aleksandra, chociaż był on w ich oczach, z liczby trzech sposobów mianych na celu, najmniéj zdolnym do zapewnienia trwałego pokoju i bezpieczeństwa w Europie.

Ale im wyraźniéj rząd najjaśniejszéj pani widzi w przyjętém postanowieniu panujący wpływ Rossji, tém głębiéj przenika się przekonaniem, że z pomiędzy wszystkich panujących Cesarz Rossyjski powinienby najmocniéj pragnąć zachowania wszystkich warunków tego układu. Przypuścić niemożna, aby Rossja korzystała z dobrodziejstw znakomitego wzrostu swych dzierżaw i aby odrzucała słowa aktu, na którym spoczywa jéj władza.

Sprawdzając te słowa, książe Gorczakow mówi, że jedyne zastrzeżenie, które mogłoby wydawać się wątpliwém, że Cesarz Rossyjski posiada Królestwo Polskie takiém samem prawem, w moc jakiego dzierży inne swoje posiadłości, jedyne, które mogłoby czynić zawisłém jego prawo od jakiegokolwiek warunku, objęte jest we dwóch miejscach, które przytacza. Ale jest jeszcze inne miejsce, którego nieprzytacza, znajdujące się na początku artykułu pierwszego i mówi:

„Księstwo warszawskie, wyjąwszy prowincje i powiaty, któremi inaczéj rozporządzono w poniższych artykułach, zjednoczone zostało z Cesarstwem rossyjskiém, z którém będzie nieodzownie związane przez swoję konstytucję i będzie posiadane przez Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossji, jego dziedziców i następców na wieki.“

Gdyby ten artykuł nie pozwalał domyślać się przedstawicielstwa narodowego, dosyć byłoby powiedzieć: z którém będzie nieodzownie związane, nie czyniąc wzmianki o konstytucji.

Oczywista więc, że konstytucja jest węzłem, przez który Polska została połączoną z Rossją. Ważną jest rzeczą rozpoznać tę konstytucję, która złączyła Polskę z Rossją.

Traktat jej nie przepisywał, trzy mocarstwa jej nie ogłosiły; jej organizację zostawiono zupełnie Cesarzowi Aleksandrowi; niemniéj atoli, skoro ją raz ogłoszono, należy ją poczytywać za konstytucję, jaką pojmowali twórcy traktatu wiedeńskiego. Z tej przyczyny rząd najjaśniejszéj pani umieścił jako drugi z sześciu punktów przedstawionych rządowi rossyjskiemu: „przedstawicielstwo narodowe z władzą podobną do téj, jaką ustanowiła karta 15 (27) listopada 1815.

V. Przechodząc do przełożeń szczegółowych rządu najjaśniejszéj pani, książe Gorczakow mówi w przedmiocie sześciu punktów, że największą część środków wskazanych przez trzy mocarstwa „albo już zadekretowano, albo przygotowano przez początkowanie Pana Naszego Najmiłościwszego.“

Pod koniec depeszy jest uczyniona wzmianka „o środkach, do których Najjaśniejszy Pan przychyla się i w nasionach już rzuconych i w rozwoju jaki dał poczuć.“ To miejsce, lubo dalekie od wyraźnego zapewnienia przedstawicielstwa narodowego ze skutecznemi środkami kontroli, lub zarządu narodowego, daje jakąś nadzieję, że Cesarz Aleksander skończy na usłuchaniu swych łaskawych osobistych natchnień i rad Europy.

Przełożenie zawieszenia kroków nieprzyjacielskich zostało odrzucone przez wzgląd na wierne wojsko Cesarza, na spokojną większość Polaków i na Rossję, któréj te wstrząśnienia narzuciły bolesne ofiary.“

Przełożenie konferencji państw, które podpisały traktat wiedeński jest odrzucone, a z niem nadzieja bezpośredniego i przyjacielskiego porozumienia.

Na miejsce téj uczciwéj i sprawiedliwéj rady, gabinet rossyjski nastręcza: aby trzy mocarstwa, które przedstawiły osobne traktaty Austrji z Rossją i Prus z Rossją, pierwiéj nim stanął traktat ogólny wiedeński, porozumiały się z sobą i aby Francja i Wielka Brytanja zostały późniéj uwiadomione o wypadku ich obrad.

Oto są dwie przyczyny, z których każda byłaby dostateczną do potępienia téj nastręczanej rady:

1-mo. Wspomniane traktaty, wzięte odrębnie od zastrzeżeń umieszczonych w ogólnym traktacie wiedeńskim, ściągają się tylko do zadań materjalnych, takich, jak używalność brzegów rzecznych, urządzenie biczowników, wolnego przewozu towarów z jednéj prowincji do drugiéj i wielu innych tym podobnych szczegółów potrzeb potocznych i handlu. Nie obejmują one ani rozwoju ani szczegółów politycznych. 2-do. Rzecz oczywista, że taka konferencja umieściłaby Austrję w stanowisku fałszywém i niezgodném z jéj założeniem co do stosunków tego państwa z Francją i Wielką Brytanją.

Najjaśniejszy cesarz austrjacki w słusznėm uczuciu własnéj godności odrzucił zatém przełożenie rossyjskie.

Przy udzieleniu poglądów swoich książęciu Gorczakow pozostaje dla rządu najjaśniejszéj pani spełnienie koniecznéj powinności.

A mianowicie zwrócenia najbaczniejszéj uwagi jego dostojności na trudność położenia i na odpowiedzialność, jaką toż położenie wkłada na rząd rossyjski.

Wielka Brytanja, Austrja i Francja wskazały niezbędność położenia prędkiego końca opłakanemu i pełnemu niebezpieczeństwa dla Europy stanowi rzeczy.

Wymieniły one w tymże czasie środki, które zdawało się im, że użytemi być były powinny dla dójścia do tego celu, oraz oświadczyły gotowość swego współdziałania, aby go z tém większą pewnością osiągnąć.

Jeżeli Rossja nie wykona wszystkiego co od niéj zależy, dla dopomożenia umiarkowanym i pojednawczym widokom trzech mocarstw, jeżeli nie wejdzie na otwartę przed sobą drogę przez przyjacielskie rady, sama uczyni siebie odpowiedzialną za ważne następstwa, jakie przedłużenie rozruchów w Polsce sprowadzić może.

Zostaję i t. d. (podpisano) Russell.

Depesza hrabiego Rechberg do hr. G. von Thun sprawującego interesa austrjackie w Petersburgu, z Wiednia d. 12 sierpnia 1863 r.

Wiadomy wam już jest, panie hrabio, tekst depeszy książęcia Gorczakowa, którą p. Bałabin d. 17 lipca przedemną odczytał i któréj zostawił mi odpis. Tak jak już uwiadomiłem was o tém, rząd cesarski wielce żałuje, że Rossja nieodpowiedziała w sposób bardziéj zadawalający na przełożenia uczynione w Petersburgu przez Austrję w porozumieniu z Francją i Wielką Brytanją.

Książe Gorczakow istotnie w niepewny tylko sposób przychyla się do 6-ciu punktów, przedstawianych jako zasada rokowań. Zaprzecza, aby pora była dogodną zastosować je natychmiast przed zupełném przywróceniem materjalnego porządku. Książe podkanclerzy zdaje się wierzyć, że samo roztrząsanie tych podstaw mogłoby już przeszkodzić użyciu środków przedsięwziętych dla ustalenia władzy rządu w Polsce. Nadto spółdziałanie mocarstw dałoby mającym się przyjąć postanowieniom cechę wtrącania się w wewnętrzne sprawy Rossji, czego gabinet petersburski niechciałby dopuścić. Dwór więc rossyjski odmawia przyzwolenia na konferencję ośmiu państw, które podpisały ogólny akt kongresu wiedeńskiego. Rząd rossyjski poczytując, że ogólne zasady wspomniane w tym akcie, nie są w sprawie, zgodziłby się tylko na bespośrednie porozumienie się z dworami austrjackim i pruskim, o doprowadzenie stanowiska względnego ich posiadłości polskich, na które rozciągają się zastrzeżenia 1815 do harmonji z potrzebami obecnemi i postępem czasu. Książe Gorczakow czyni jeszcze uwagę, że ten tryb postępowania byłby zgodny z drogą, jakiéj trzymano się w 1815-m.

Rząd cesarski musi wypowiedzieć, że w największéj liczbie tych szczegółów różni się z rządem rossyjskim.

Naprzód myślimy, że przeciwnie byłoby rzeczą bardzo naglącą zagaić natychmiast dzieło pojednania dla ogólnego dobra tak potrzebne. Dwór rossyjski, korzystając ze spółdziałania prawego i bezinteresownego, jakie podają Austrja, Francja i Wielka Brytanja, zapewnia dla siebie najpotężniejszy środek powodzenia, aby uczucia umiarkowane przemogły w Polsce i rzuciły w ten sposób zasady trwałego pokoju. Być może, że organa najskrajniejszych stronnictw odrzucają jako niedostateczny programmat doradzany przez trzy mocarstwa; ale byłoby błędem wierzyć, że w podobnych zdarzeniach dwa tylko stronnictwa stoją naprzeciw siebie. Z jednéj strony rząd zajęty poskromieniem powstania, a z drugiéj naczelnicy powstańców podżegający rozruchy i występujący z najprzesadniejszemi roszczeniami. Zewnątrz tych dwóch obozów, istnieje jeszcze ogrom ruchomy, który byłby rad ujrzeć bezpieczeństwo osób i majątków osłonione przez zarząd sprawiedliwy i dobroczynny. Pozyskawszy ufność téj części ludności, Rossja postawiłaby wielki krok do uspokojenia kraju.

Książe Gorczakow wymienia jako jednę z głównych przeszkod do wszelkiego zagajenia pojednawczego, zachętę moralną, jaką najniedorzeczniejsze pragnienia powstańców czerpią w nadziei czynnéj interwencji zagranicznéj. Prawda, że wypadki w Polsce obudziły żywe współczucie w Europie. To współczucie objawiło się we wszystkich niemal państwach, gdzie tylko przedstawicielstwo narodowe istnieje.

Podobne objawy, połączone nawet z materjalną pomocą, jaką powstańcy mogli, mimo ścisłą czujność rządów, otrzymywać z ościennych, krajów, nie stanowią przecież jedynéj przeszkody do przywrócenia porządku w Polsce. Jeżeli powstanie, jakto książe Gorczakow mówi, skupiło wszystkie usiłowania swoje w Królestwie Polskiém, to dla tego, że znalazło tam także dogodne pole, gdzie łatwo mu było wywołać uzasadnione skargi, i gdzie istniały przyczyny niezadowolenia, które właśnie radzimy usunąć. Jeśliby dwór rossyjski więcéj baczył na przyjęte zobowiązania w latach 1772 i 1815-m, na rzecz utrzymania swobody religijnéj i ustanowień narodowych, podżegania zagraniczne niemogłyby tak łatwo wywołać rozruców, których częsty powrót, nie bez przyczyny niepokoi kraje ościenne i całą Europę.

Podobnież nie rozumiemy dobrze zarzutu przedstawionego przez książęcia Gorczakowa przeciw zebraniu konferencji formalnéj, na roztrząśnienie spraw polskich.

Skoro gabinet petersburski przypuszcza, że inne państwa mają prawo tłumaczyć duch niektórych zastrzeżeń tyczących się Królestwa Polskiego, przyznaje więc przez to włącznie tymże państwom prawo roztrząsania, coby